

ISSN 3083-5836 (PRINT)
ISSN 3083-5844 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Серія 18

Право

Випуск 45

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Витяг з реєстру суб'єктів у сфері медіа-реєстрантів. Ідентифікатор медіа R30-01419
(рішення № 932 від 28.09.2023 року)

Журнал включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України
зі спеціальностей D8 – Право, K9 – Правоохоронна діяльність, D9 – Міжнародне право
на підставі Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

Науковий журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевіряються на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт видання: www.chasopys.law.npu.kiev.ua

Мова видання: українська, англійська, іспанська, італійська, німецька, польська, словацька, угорська,
французька, чеська

Рекомендовано рішенням Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 10 від 27 лютого 2025 року)

Головний редактор:

В. Ю. Стеценко – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

Редакційна колегія:

- Б. І. Андрусишин** – доктор історичних наук, професор; заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- В. В. Белєвцева** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідної лабораторії правових проблем та юридичної відповідальності у сфері цифровізації, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- К. І. Беляков** – доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідного відділу, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- С. В. Білозьоров** – кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора навчально-наукового інституту № 2, Національна академія внутрішніх справ;
- М. Ю. Віхляєв** – доктор юридичних наук, професор, заступник директора, Видавничий дім «Гельветика»;
- П. В. Горінов** – кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та політології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- О. С. Дніпров** – доктор юридичних наук, професор, ректор, Київський національний університет будівництва та архітектури;
- Ярослав Добковскі** – габілітований доктор права, професор, завідувач кафедри адміністративного права та науки про адміністрацію Факультету права та адміністрації, Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині (Республіка Польща);
- О. Д. Довгань** – доктор юридичних наук, професор, радник при дирекції інституту, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- І. В. Зозуля** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної діяльності, Харківський національний університет внутрішніх справ;
- О. О. Золотар** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідного сектору прав і безпеки людини в інформаційній сфері, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- І. Ф. Корж** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідної лабораторії військового права, права національної та міжнародної безпеки, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- М. О. Ларкін** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності, Запорізький національний університет;
- А. О. Монаєнко** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України;
- С. І. Москаленко** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- Н. М. Опольська** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічно-правових дисциплін, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;
- В. Г. Пилипчук** – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, директор, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- В. В. Тильчик** – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»;
- О. В. Токарчук** – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України.

Н 34 **НАУКОВИЙ ЧАСОПИС** Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 45. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. – 56 с.

УДК 06

У статтях розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів та співробітників наукових установ України, у яких висвітлюються актуальні теоретичні, наукові та науково-методичні проблеми правових наук.

© Автори статей, 2025
© Редакційна рада, 2025

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.01>

Бойчук П. М.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

Визначено сутність поняття та ознаки фінансово-правових відносин у сфері містобудування. Акцентовано, що визначення фінансово-правових відносин у сфері містобудування має виходити із запровадження публічно-сервісної концепції та функції держави. Підкреслено, що фінансово-правові відносини відносяться до сфер публічно-сервісних або публічно-управлінських правовідносин, що є їх головною ознакою, що відображує їх сутність та зміст. Встановлено, що в основу побудови фінансово-правових відносин покладається здійснення обов'язку у сфері публічного управління та адміністрування громадянами та посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування. До ознак фінансових правовідносин віднесено: рівність суб'єктів публічних прав та обов'язків як посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації, так і фінансових установ, банків, а також інших учасників правовідношень, де відбувається кореспонденція між права, обов'язками та інтересами уповноважених осіб. Акцентовано, що виконання правового обов'язку у фінансових правовідносинах визначається згідно із чинним законодавством, але при цьому спрямовується передусім на конкретного суспільно-державного результату, що полягає: 1) у об'єктивному втіленні охороняваних законом інтересів; 2) у створенні умов для реалізації та захисті суб'єктивних прав, свобод та інтересів учасників правовідносин банками, будь-якої форми власності фінансовими установами та іншими фізичними та юридичними особами; 3) у забезпеченні належного виконання поставлених перед публічно-владним органом завдань та функцій; 4) у здійсненні допоміжних функцій публічного характеру, де є відповідальність банківських установ у належності адміністративних процедур. Встановлено, що суб'єктний склад фінансових правовідносин характеризується наявністю владним втручанням та впливом одного суб'єкта (адміністративного органу) по відношенню до іншого (зокрема, до банківської установи). Фінансові правовідносини класифіковано за: функціональним змістом, де виокремлено регулятивні та охоронні відносини; юридичними підставами, де виокремлено матеріальні та процесуальні відносини; характером взаємодії суб'єктів.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, містобудування, суспільно-правові відносини, децентралізація, сталий розвиток, фінансово-правові відносини.

Постановка проблеми. Євроінтеграція України очевидним визначає вектор розвитку правотворчої діяльності в цілому, і зокрема, у сфері містобудування вимагає звернення дослідницької уваги як на визначенні особливостей його історико-правового становлення, так і на встановленні тенденцій формування нормативно-правових засад.

Стан наукової розробки проблеми. Визначення фінансово-правових відносин у сфері містобудування має виходити із запровадження публічно-сервісної концепції та функції держави [1, с. 97; 2, с. 111; 3, с. 125; 4, с. 29–32]. Публічно-сервісна функція в тому числі відображується через зміст фінансових правовідносин, що має важливе значення у сучасному суспільстві.

Проблематика фінансово-правових відносин встановлюється та вивчається постійно, залишаючись актуальною, відображуючи зміст політики децентралізації публічної влади. Варто виокремити публікації таких вчених, як Л.К. Воронова, Д.О. Гетьманцев, О.О. Дмитрик, М.П. Кучерявенко, О.А. Лукашев, А.О. Монаєнко, О.А. Музика-Стефанчук, С.О. Ніщимна, О.П. Орлюк, Л.А. Савченко, О.О. Семчик, Є.М. Смичок та ін..

Метою статті є обґрунтування поняття та ознак фінансово-правових відносин у сфері містобудування.

Виклад основного матеріалу. Поширеним є підхід до розуміння фінансового права як галузі права, де предметом правового регулювання є фінансова діяльність держави, що є об'єктивно існуючою, та полягає у реалізації процедур із збирання, розподілу, перерозподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, задля їх практичного

використання у вирішенні стратегічних завдань, що стоять перед сучасною державою. Фінанси є складовою системи економічних правовідносин, що здатні забезпечити утворення і подальше використання фондів грошових коштів задля задоволення публічних інтересів у збалансованій співмірності із приватними потребами [5, с. 188–195].

Фінансово-правові відносини відносяться до сфер публічно-сервісних або публічно-управлінських правовідносин, що є їх головною ознакою, що відображує їх сутність та зміст. В основу побудови фінансово-правових відносин покладається здійснення обов'язку у сфері публічного управління та адміністрування громадянами та посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування [6, с. 8]. До ознак фінансових правовідносин необхідно віднести рівність суб'єктивних публічних прав та обов'язків як посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації, так і фінансових установ, банків, а також інших учасників правовідношень, де відбувається кореспонденція між права, обов'язками та інтересами уповноважених осіб.

Виконання правового обов'язку у фінансових правовідносинах визначається згідно із чинним законодавством, але при цьому спрямовується передусім на конкретного суспільно-державного результату, що полягає: 1) у об'єктивному втіленні охоронюваних законом інтересів; 2) у створенні умов для реалізації та захисті суб'єктивних прав, свобод та інтересів учасників правовідносин банками, будь-якої форми власності фінансовими установами та іншими фізичними та юридичними особами; 3) у забезпеченні належного виконання поставлених перед публічно-владним органом завдань та функцій; 4) у здійсненні допоміжних функцій публічного характеру, де є відповідальність банківських установ у належності адміністративних процедур. При цьому центральним суб'єктом у сфері фінансово-правових відносин є Кабінет Міністрів України, що згідно із вимогами ст. 116 Конституції України уповноважений на забезпечення здійснення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики [7].

Наступною характерною особливістю фінансово-правових відносин є імперативна участь в них адміністративного органу, що публічно-владними повноваженнями, і розумінням у якості його контрагенту відповідної банківської установи, що у сукупності характеризують суб'єктний склад фінансово-правових правовідносин; об'єктом фінансових правовідносин при цьому визнаються дії таких суб'єктів чи їх правомірна бездіяльність, що здатно призвести до регуляції охоронюваних законом інтересів; наявним є взаємозв'язок між об'єктом та суб'єктами фінансових правовідносин.

Але при цьому суб'єктний склад фінансових правовідносин характеризується наявним владним втручанням та впливом одного суб'єкта (адміністративного органу) по відношенню до іншого (зокрема, до банківської установи). При цьому порушення однією зі сторін фінансових правовідносин своїх обов'язків призводить до активації відносно неї механізму відповідальності, що виконує передусім не компенсаторну функцію, яка характерна для цивільно-правової чи господарсько-правової відповідальності, а виконує охоронну функцію, що полягає у сприянні припинення правопорушень та відновленні порушеного державного та суспільного інтересів.

Визначення сутності фінансових правовідносин може слідувати через встановлення критеріїв їх класифікації [8, с. 6–12; 9, с. 167–173], де прийнятим є виокремлення критеріїв: функціонального змісту (регулятивні та охоронні); юридичних підстав (матеріальні та процесуальні); характеру взаємодії суб'єктів.

В якості регулятивних фінансових правовідносин необхідно виділити відносини, що здатні виконати позитивне унормування взаємодії суб'єктів з приводу об'єкту їх зв'язків, що може виявлятися у здійсненні організації діяльності адміністративних органів як учасників фінансового ринку, управління структурними підрозділами тощо. Підставами для виникнення охоронних фінансових правовідносин є неналежне виконання учасниками норм та фінансових зобов'язань, тобто – вчинення фінансового правопорушення.

За юридичними підставами реалізації фінансово-правові відносини поділяються на матеріальні та процесуальні. Юридичними підставами для виникнення матеріальних фінансових правовідносин визначаються уповноважуючі та заборонні правові норми. В якості прикладу матеріальних фінансово-правових відносин за участі банківських установ є відносини із

здійснення дозвільно-ліцензійного провадження в порядку дії Закону України від 2 березня 2015 року № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» [10], Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» [11], постанови Кабінету Міністрів України від 22.12.2018 № 149 «Про затвердження Положення про ліцензування банків» [12].

Підставами виникнення фінансових процесуальних правовідносин є відповідна процесуальна норма, що визначають розгляд та вирішення суб'єктами публічної адміністрації звернень, скарг, заяв, що ініціюються банківськими установами. Таким чином, юридичними підставами для виникнення, зміни чи припинення фінансових правовідносин з участі банківських установ є матеріальні та процесуальні норми.

Враховуючи, що забезпечення формування та реалізація загальнонаціональної політики у сфері містобудування покладається на Міністерство розвитку громад та територій України (далі – Мінрегіон) як «центральный орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України; головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у визначених сферах», що в межах своїх повноважень : забезпечує функціонування реєстру документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів та Реєстру будівельної діяльності, а також затверджує порядок ведення цього Реєстру (п.п. 12, 15 Постанови Кабінету Міністрів України від 30.04.2014 р. № 197) [13].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи містобудування», відбулось ототожнення таких категорій як «містобудування» та «містобудівна діяльність», що розуміється як «цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян зі створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, яке включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури» [14].

Варто підкреслити, що такий нормативний підхід не було абсолютно підтримано науковою елітою, і в цьому сенсі є важливою думка, висловлена в наукових публікаціях Р.С. Ярошевської, що зазначає про більш широкий зміст категорії «містобудування», що включає, в себе не лише процес забудови, але попередню проєктну стадію розробки об'єкта [15, с. 115–120].

Нормативна невизначеність категорій «містобудування» та «містобудівна діяльність» призводить до триваючої наукової дискусії із встановлення їх сутності.

У літературі обґрунтовується доцільність застосування такого галузевого інституту як складової системи адміністративного права, яким є інститут будівного права [16, с. 54; 17].

Цільовим спрямуванням фінансових правовідносин є забезпечення сталого розвитку України, що корелюється із вимогами резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 р. № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» [18], де зазначено, що сталий розвиток міст і раціональне управління містами мають величезне значення для якості життя людей, необхідно співпрацювати з міською владою та громадами у справі оновлення та планування міст і населених пунктів із тим, щоб сприяти зміцненню згуртованості громад і підвищенню особистої безпеки їх членів, а також заохочувати інноваційну діяльність і зайнятість. Подібні положення відображено у Декларації Кіто про екологічні сталі міста і населені пункти для всіх, де у п. 43 зазначено, що послідовне, всеохоплююче та стійке економічне зростання при повній і промисловій зайнятості і наявності гідної роботи для всіх є ключовою ланкою стійкого міського й територіального розвитку, а міста й населені пункти повинні бути місцями рівних можливостей, що дозволяють людям жити здоровим, продуктивним, забезпеченим і повноцінним життям [19, с. 19].

Надання фінансових послуг банківськими установами у сфері містобудування має спрямовуватися на вирішення таких завдань, що відображені у Концепції публічного управління у сфері містобудівної діяльності:

- єдність та публічність всієї інформації у сфері містобудівної діяльності може бути гарантована, зокрема, шляхом: забезпечення прозорості у наданні та скасуванні містобудівних умов і обмежень; закріплення у законодавстві вичерпного переліку робіт, що відносяться до підготовчих; розроблення публічних реєстрів експертних висновків як обов'язкових додатків до звітів до експертизи проєктної документації на будівництво;
- у забезпеченні повної відкритості та прозорості із надання фінансових послуг;
- мінімізація корупційних ризиків у сфері містобудування, зокрема, шляхом забезпечення прозорості й публічності кредитування [20, с. 15, 21; 22].

Таким чином, під фінансово-правовими відносинами у сфері містобудування мають розумітися сукупність правовідносин, спрямованих на акумуляцію ресурсів задля формування сприятливого інвестиційного клімату у сфері проектування та забудови населених пунктів України на засадах сталості та функціонального спрямування на відновлення та забезпечення фінансово спроможної територіальної громади.

Використана література:

1. Петков С. В. Реформування адміністративного права як основа демократизації суспільства . *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 97–103.
2. Ващук Я. В. Правова характеристика адміністративної юстиції . *Форум права*. 2011. № 3. С. 111–114
3. Симов'ян В. С. Проблеми визначення поняття «банківський контроль» в науці фінансового права. *Європейські перспективи*. 2011. № 1. С. 120– 125
4. Шевчук О. Р. Ринок фінансових послуг як об'єкт наукового дослідження фінансово-правової науки. *Адвокат*. 2012. №10(145). С. 29–32
5. Дмитренко Ю. М. Банківська діяльність як інститут фінансового права . *Форум права*. 2012. № 1. С. 188–195
6. Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини: сутність та ознаки. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 6–12
7. Конституція України : зі змінами та доповненнями: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 черв. 1996 р.
8. Бандурка О. М. Адміністративне право України : підручник. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 480 с.
9. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
12. Про затвердження Положення про ліцензування банків: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2018 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text>
13. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України: Постанов Кабінету Міністрів України; Положення від 30.04.2014 р. № 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF#Text>
14. Про основи містобудування: Закон України від 16.10.1992 р. № 2780-XII. Дата оновлення 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
15. Ярошевська Р.С. Теоретико-правовий аналіз поняття містобудівної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Ч. 3. С. 115–120
16. Ляшко О. Історико-правовий аспект організації надання адміністративних послуг у сфері містобудування. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/6/part_1/12.pdf
17. Легеза Ю.О., Коваленко Н.В., Ляшко О.Б.Адміністративно-правове регулювання в сфері містобудування: монографія. Херсон : «Видавничий дім «Гельветика», 2017. 192 с
18. Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року: резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 р. № 70/1. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Agenda2030-UA%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Agenda2030-UA%20(2).pdf)

19. Нова програма розвитку міст: Декларація Кіто про екологічні сталі міста і населені пункти, жовтень 2016 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B9jMMBcZIHvkU0NNdFRmM0NrV1E/view>
20. Концепція публічного управління у сфері містобудівної діяльності: *Збірник аналітичних матеріалів*. Київ, 2019. 369 с. URL: <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/dep-dmba/news/Conc.pdf>
21. Брикайло Ю. Будівельна амністія в 2019 «спростилася»: довідки про відповідність місця розташування об'єкта відмінено! *DREAMDIM*. URL: <https://dreamdim.ua/uk/budivelnna-amnistiya-v-2019-sprostylasya-dovidky-pro-vidpovidnist-mistsya-roztashuvannya-ob-yekta-vidmineno/>
22. Крилов В.Д. Публічно-сервісна діяльність як основний напрямок державної податкової політики: адміністративно-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 38 с.

References:

1. Petkov, S. (2011) V. Reformuvannya administratyvnoho prava yak osnova demokratyzatsii suspilstva [Reforming administrative law as a basis for democratization of society]. Legal science. 2011. No. 3. P. 97–103. [in Ukrainian]
2. Vashchuk, Ya. V. (2011) Pravova kharakterystyka administratyvnoi yustyttsii [Legal characteristics of administrative justice]. Law forum. 2011. No. 3. P. 111–114 [in Ukrainian]
3. Simovyan, V. S. (2011) Problemy vyznachennia poniattia «bankivskyi kontrol» v nautsi finansovoho prava [Problems of defining the concept of “banking control” in the science of financial law]. European perspectives. 2011. No. 1. P. 120–125 [in Ukrainian]
4. Shevchuk O. R. (2011) Rynok finansovykh posluh yak ob'iekt naukovooho doslidzhennia finansovo-pravovoi nauky [The market of financial services as an object of scientific research of financial and legal science]. Lawyer. 2012. No. 10(145). P. 29–32 [in Ukrainian]
5. Dmytrenko Yu. M. (2012) Bankivska diialnist yak instytut finansovoho prava [Banking activity as an institution of financial law]. Law forum. 2012. No. 1. P. 188–195 [in Ukrainian]
6. Bevenko, V. M. (2009) Publichno-pravovi vidnosyny: sutnist ta oznaky [Public-legal relations: essence and signs]. Law and security. 2009. No. 1. P. 6–12 [in Ukrainian]
7. Konstytutsiia Ukrainy : zi zminyamy ta dopovnenniamy [Constitution of Ukraine: with changes and additions]: [adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada on June 28 1996. [in Ukrainian]
8. Bandurka O. M. (2004) Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: textbook. H.: Ed.-vo Nat. internal university cases, 2004. 480 p. [in Ukrainian]
9. Kolpakov, V.K., Kuzmenko, O.V. (2003) Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: Textbook. K.: Yurinkom Inter, 2003. 544 p. [in Ukrainian]
10. On licensing of economic activities: Law of Ukraine dated March 2, 2015 No. 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> [in Ukrainian]
11. Pro litsenzuvannya vydiv hospodarskoi diialnosti (2000) [On banks and banking activity]: Law of Ukraine dated December 7, 2000 No. 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> [in Ukrainian]
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro litsenzuvannya bankiv (2018) [On the approval of the Regulation on bank licensing]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 22, 2018 No. 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text> [in Ukrainian]
13. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy (2014) [On the approval of the Regulations on the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Regulation of April 30, 2014 No. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
14. Pro osnovy mistobuduvannia (1992) [On the basics of urban planning]: Law of Ukraine dated October 16, 1992 No. 2780-XII. Date of update 10/16/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text> [in Ukrainian]
15. Yaroshevska R.S. (2015) Teoretyko-pravovyi analiz poniattia mistobudivnoi diialnosti [Theoretical and legal analysis of the concept of urban development]. Law and society. 2015. No. 5. Part 3. P. 115–120 [in Ukrainian]
16. Lyashko O. (2016) Istoryko-pravovyi aspekt orhanizatsii nadannia administratyvnykh posluh u sferi mistobuduvannia [Historical and legal aspects of the organization of the provision of administrative services in the field of urban planning]. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/6/part_1/12.pdf [in Ukrainian]

17. Leheza Yu.O., Kovalenko N.V., Lyashko O.B.. (2017) Administratyvno-pravove rehuliuвання v sferi mistobuduvannya [Administrative and legal regulation in the field of urban planning]: monograph. Kherson: "Helvetyka Publishing House", 2017. 192 p. [in Ukrainian]
18. Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok dennyi v haluzi staloho rozvytku na period do 2030 roku [Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development]: United Nations General Assembly Resolution No. 70/1 of 09/25/2015. [in Ukrainian]
19. Nova prohrama rozvytku mist [The New Agenda for Urban Development]: The Quito Declaration on Sustainable Cities and Towns, October 2016. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B9jMMBcZIHvkU0NNdFRmM0NrV1E/view> [in Ukrainian]
20. Kontsepsiia publicnogo upravlinnia u sferi mistobudivnoi diialnosti [The concept of public management in the field of urban development]: Collection of analytical materials. Kyiv, 2019. 369 p. URL: <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/dep-dmba/news/Conc.pdf> [in Ukrainian]
21. Brykailo Y. (2019) Budivelna amnistii v 2019 "sprostylasia": dovidky pro vidpovidnist mistsia roztashuvannya obiekta vidmineno! [Construction amnesty in 2019 "simplified": certificates of conformity of the location of the object have been canceled!] DREAMDIM. URL: <https://dreamdim.ua/uk/budivelna-amnistiya-v-2019-sprostylasya-dovidky-pro-vidpovidnist-mistsya-roztashuvannya-obiekta-vidmineno/> [in Ukrainian]
22. Krylov V.D. (2020) Publichno-servisna diialnist yak osnovnyi napriamok derzhavnoi podatkovoi polityky: administratyvno-pravovyi aspekt [Public service activity as the main direction of state tax policy: administrative and legal aspect]: dissertation. ... Doctor of Law. Sciences: 12.00.07. Dnipro, 2020. 38 p. [in Ukrainian]

Boichuk P. Concepts and signs of financial and legal relations in the field of urban planning

The essence of the concept and signs of financial and legal relations in the field of urban planning is defined. It is emphasized that the definition of financial and legal relations in the field of urban planning should be based on the introduction of the public service concept and the function of the state. It is emphasized that financial and legal relations belong to the spheres of public-service or public-management legal relations, which is their main feature that reflects their essence and content. It has been established that the basis of building financial and legal relations is the fulfillment of obligations in the field of public management and administration by citizens and officials of state authorities and local self-government. The signs of financial legal relations include: the equality of subjective public rights and duties of both officials of public administration entities and financial institutions, banks, as well as other participants in legal relations where there is a correspondence between the rights, duties and interests of the authorized persons. It is emphasized that the fulfillment of a legal obligation in financial legal relations is determined in accordance with the current legislation, but at the same time it is directed primarily to a specific social and state result, which consists in: 1) in the objective embodiment of interests protected by law; 2) in creating conditions for the implementation and protection of subjective rights, freedoms and interests of participants in legal relations by banks, any form of ownership by financial institutions and other natural and legal entities; 3) in ensuring the proper performance of the tasks and functions assigned to the public-authority body; 4) in the implementation of auxiliary functions of a public nature, where there is a responsibility of banking institutions in the appropriateness of administrative procedures. It was established that the subject composition of financial legal relations is characterized by the existing power interference and influence of one subject (administrative body) in relation to another (in particular, a banking institution). Financial legal relations are classified according to: functional content, where regulatory and protective relations are distinguished; legal grounds, where material and procedural relations are distinguished; the nature of the interaction of subjects.

Key words: regulatory and legal regulation, urban planning, social and legal relations, decentralization, sustainable development, financial and legal relations.

УДК 342.94:339.338

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.02>

Горінов П. В., Блохін І. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОЦЕДУРИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Стаття є дослідженням адміністративно-правових процедур в системі публічних закупівель. Актуальність дослідження адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель зумовлена необхідністю забезпечення ефективного, прозорого та раціонального використання державних фінансових ресурсів. Важливість цієї теми особливо зростає в контексті євроінтеграційних процесів, зокрема адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, що вимагає комплексного та глибокого аналізу адміністративно-правових процедур. Незважаючи на відносну новизну законодавства у цій сфері, в Україні все ще спостерігається дефіцит фундаментальних досліджень, які б детально аналізували правову природу та структуру адміністративно-правових інструментів, що регулюють публічні закупівлі.

Дослідження підкреслює важливість забезпечення належного правового регулювання адміністративно-правових процедур у цій сфері, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність використання державних коштів, забезпечення своєчасного постачання товарів, виконання робіт та надання послуг. У роботі акцентується увага на таких елементах, як електронна система Prozorro, яка забезпечує прозорість і конкурентоспроможність процесу закупівель, що сприяє зниженню корупційних ризиків та покращенню якості товарів і послуг. Окремо розглядаються зміни, внесені до законодавства, які спрощують процедури закупівель в умовах воєнного стану та сприяють адаптації до нових викликів.

Аналіз адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель є необхідним кроком для підвищення правової визначеності, ефективного управління державними ресурсами та інтеграції України до європейських стандартів правового регулювання. Реалізація стратегічних ініціатив, зокрема, сприятиме не лише відновленню інфраструктури, але й загальному економічному розвитку країни.

Ключові слова: публічні закупівлі, воєнний стан, гармонізація законодавства, система Prozorro.

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель зумовлена необхідністю забезпечення ефективного, прозорого та раціонального використання державних фінансових ресурсів, що є однією з ключових умов належного функціонування системи державного управління та сталого економічного розвитку України. У контексті євроінтеграційних процесів, зокрема імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, особливої ваги набуває завдання гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері публічних закупівель. Це обумовлює потребу в глибокому теоретико-правовому аналізі й удосконаленні адміністративно-правових інструментів, що регулюють цю сферу.

Незважаючи на відносну новизну чинного законодавства у сфері публічних закупівель, в українській юридичній науці все ще бракує ґрунтовних комплексних досліджень адміністративно-правових процедур, які забезпечують функціонування цієї системи. Окремо слід підкреслити, що належне правове забезпечення адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель має безпосередній вплив на якість задоволення суспільних потреб, своєчасність постачання товарів, виконання робіт і надання послуг за державні кошти. Дослідження у цьому напрямі сприятиме виявленню законодавчих прогалин, удосконаленню механізмів контролю та нагляду, а також реалізації таких фундаментальних принципів, як відкритість, рівність учасників та добросовісна конкуренція.

Отже, аналіз і вдосконалення адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель є не лише актуальним, але й необхідним кроком для посилення правової визначеності, ефективного управління державними ресурсами та подальшого наближення України до європейських стандартів правового регулювання.

Стан дослідження. Питанню публічних закупівель присвячена низка праць вчених і дослідників. Так, у своїх роботах дане питання висвітлювали: Замрига А., Куц А., Лук'янчук О., Овrameць Ю., Одуха М. та інші. Втім, в умовах сьогодення, окреслена тема потребує подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Законодавче регулювання публічних закупівель в Україні здійснюється на основі Закону України «Про публічні закупівлі» [11], який визначає правові та економічні засади здійснення закупівель для забезпечення потреб держави та територіальних громад. Окрім положень базового закону, детальні правила та процедури здійснення публічних закупівель регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства економіки України.

Адміністративно-правові процедури публічних закупівель відрізняються від процедур закупівель своєю спрямованістю. Процедури закупівель орієнтовані на забезпечення взаємовигідного обміну: замовник отримує товари, послуги, роботи за найбільш вигідною для держави ціною, а постачальник отримує державні кошти. Натомість адміністративно-правові процедури спрямовані на забезпечення належного функціонування системи публічних закупівель, дотримання законодавства та ефективності закупівельного процесу. Результатом таких процедур не є видання нормативно-правового чи індивідуально-правового акта або укладення адміністративного договору; вони не спрямовані на вирішення конкретної адміністративної справи.

Загалом, адміністративно-правові процедури публічних закупівель можна класифікувати на:

1. *Процедура авторизації електронних торговельних майданчиків.* Ця процедура включає перевірку відповідності електронних майданчиків вимогам законодавства та їх авторизацію для участі в системі публічних закупівель.

2. *Процедура контролю за дотриманням законодавства про публічні закупівлі.* Здійснюється державними органами для нагляду за правильністю та законністю проведення процедур закупівель.

3. *Процедура розгляду скарг та оскарження рішень замовників.* Включає механізми оскарження дій або рішень замовників у сфері публічних закупівель, що порушують законодавство або права учасників [7].

Важливим елементом системи публічних закупівель є електронна система Prozorro, яка забезпечує прозорість та відкритість процесу закупівель, сприяє конкуренції та зменшенню корупційних ризиків.

Prozorro не тільки знижує ризики корупції, але й сприяє конкуренції серед учасників, що, у свою чергу, призводить до зниження цін та покращення якості товарів і послуг, що закуповуються. Система інтегрує різні інструменти моніторингу та аналізу, які дозволяють державним організаціям і суспільству в цілому контролювати витрати публічних коштів. Окрім того, впровадження Prozorro стало поштовхом для розвитку бізнесу, зокрема, для малих і середніх підприємств, які раніше не мали доступу до державних замовлень. Система відкрила нові можливості для підприємців, надаючи їм рівні умови для участі у тендерах [3].

В Україні відбулися значні зміни в адміністративно-правових процедурах публічних закупівель, спрямовані на адаптацію до нових умов, зокрема в умовах воєнного стану, та на гармонізацію з європейськими стандартами.

У лютому 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та Операційний план її реалізації на 2024–2025 роки [12]. Цей стратегічний документ визначає ключові напрямки вдосконалення публічних закупівель в Україні, враховуючи виклики, пов'язані з воєнним станом, та необхідність відновлення інфраструктури країни.

Стратегія ґрунтується на детальному аналізі поточного стану публічних закупівель, який виявив низку проблем, зокрема:

– недосконалість законодавчої бази, що призводить до правових колізій та ускладнює процес закупівель;

- низький рівень професіоналізму серед учасників закупівельного процесу, що негативно впливає на якість та ефективність закупівель;
- недостатній розвиток електронних систем, що обмежує прозорість та доступність інформації про закупівлі.

У відповідь на ці виклики Стратегія визначає кілька стратегічних цілей:

1. *Гармонізація законодавства.* Приведення українського законодавства у сфері публічних закупівель у відповідність до директив Європейського Союзу, що сприятиме інтеграції України до європейського економічного простору.

2. *Розвиток інституційної структури.* Посилення спроможності державних органів, відповідальних за управління закупівлями, через покращення координації та розподілу повноважень.

3. *Реалізація проєктів відбудови.* Ефективне використання закупівель для відновлення та розвитку інфраструктури, зокрема в умовах післявоєнного відновлення.

4. *Професіоналізація закупівель.* Підвищення кваліфікації державних службовців та інших учасників процесу закупівель через навчання та сертифікацію.

5. *Розвиток електронної системи закупівель.* Удосконалення електронних платформ для забезпечення прозорості, доступності та ефективності процесу закупівель.

6. *Залучення громадянського суспільства.* Активне включення громадськості та бізнес-спільноти у процеси моніторингу та оцінки закупівель для забезпечення громадського контролю.

7. *Міжнародне співробітництво.* Розширення співпраці з міжнародними партнерами для обміну досвідом, отримання технічної допомоги та інтеграції кращих практик [2].

Затвердження Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки є важливим кроком на шляху до створення ефективної, прозорої та стійкої системи державних закупівель в Україні. Реалізація цієї Стратегії сприятиме не лише відновленню інфраструктури, але й загальному економічному розвитку та інтеграції України до європейського співтовариства.

У березні 2025 року Кабінет Міністрів України прийняв дві постанови, а саме, № 277 та № 278, які внесли зміни до процедур публічних закупівель на період воєнного стану.

Постанова Кабінету Міністрів України № 277 від 11 березня 2025 року внесла зміни до «Особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників», затверджених постановою № 1178 від 12 жовтня 2022 року. Зокрема, абзац третій пункту 9 було доповнено словами: «а також закупівлі бензину та дизельного пального Управлінням державної охорони України». Це означає, що Управління державної охорони України отримало можливість здійснювати закупівлі пального за спрощеними процедурами під час воєнного стану та протягом 90 днів після його завершення [9].

Постанова Кабінету Міністрів України № 278 від 11 березня 2025 року внесла зміни до постанов № 333 від 25 березня 2009 року та № 1178 від 12 жовтня 2022 року [10]. Основні зміни стосуються розширення переліку лікарських засобів та медичних виробів, які обов'язково закуповуються через електронний каталог Prozorro Market. Ці зміни набрали чинності з 1 квітня 2025 року [6].

Крім того, Міністерство економіки України у своєму листі від 19 березня 2025 року № 3323-04 / 23763-06 надало роз'яснення щодо внесених змін, підкресливши важливість дотримання оновлених процедур публічних закупівель під час воєнного стану [4].

Ці зміни спрямовані на спрощення та підвищення ефективності процесів публічних закупівель в умовах воєнного стану, зокрема щодо забезпечення потреб оборони та охорони здоров'я.

Проводиться гармонізація публічних закупівель України з європейськими стандартами. На даний момент українське законодавство про публічні закупівлі частково узгоджене з європейськими директивами. Проте необхідно продовжувати роботу над подальшою гармонізацією, зокрема шляхом прийняття нових законодавчих актів та внесення змін до існуючих. Зокрема, планується запровадження інноваційних процедур, таких як інноваційне партнерство, динамічні системи закупівель та конкурси проєктів, що відповідають стандартам ЄС [5]. Гармонізація системи публічних закупівель з європейськими стандартами є тривалим процесом,

що вимагає постійного моніторингу, оновлення нормативної бази та обміну досвідом з європейськими партнерами. Успішна імплементація цих змін сприятиме економічній стабільності та інтеграції України в європейський ринок [8].

У 2025 році в Україні було внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), які посилили адміністративну відповідальність за порушення законодавства про публічні закупівлі. Зокрема, було збільшено строки накладення адміністративних стягнень за такі порушення. Зміни стосуються частин третьої-шостої статті 164–164 КУпАП, які передбачають накладення адміністративного стягнення протягом одного року з дня виявлення правопорушення, але не пізніше двох років з дня його вчинення. Раніше цей строк становив шість місяців [1].

Висновки. Отже, аналіз адміністративно-правових процедур у сфері публічних закупівель свідчить про необхідність подальшого удосконалення національної правової системи для забезпечення ефективного, прозорого та економічно доцільного використання державних фінансових ресурсів. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами є важливим етапом на шляху інтеграції до європейського економічного простору, що потребує комплексних реформ у системі публічних закупівель. Водночас, ефективне функціонування системи Prozorro та її постійне вдосконалення сприяють зниженню корупційних ризиків і покращенню якості державних закупівель. Подальший розвиток адміністративно-правових процедур та інституційна спроможність органів, що здійснюють контроль, є запорукою успішної реалізації цих реформ і стабільного економічного розвитку країни в умовах російсько-української війни.

Використана література:

1. Зміни до КУпАП: збільшать строки адмінстягнення за порушення законодавства про закупівлі. Держзакупівлі. URL: <https://dzplatforma.com.ua/news/90540-zminy-do-kupap-zbilshat-stroky-administiagnennia-za-porushennia-zakonodavstva-pro-zakupivli> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Куц А. Липневі зміни до закупівельних правил. Dozorro. URL: <https://dozorro.org/blog/lipnevi-zmini-do-zakupivelnih-pravil> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Лук'янчук О. Державні закупівлі: сучасні підходи до контролю процедур. XIII Всеукраїнська науково-практична дистанційна конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія», 6 грудня 2024 року, м. Тернопіль. С. 139–143.
4. Мінекономіки повідомляє про зміни, внесені до Особливостей № 1178. Сучасний бухгалтерський портал. URL: <https://ibuhgalter.net/news/26317> (дата звернення: 04.04.2025).
5. Новий звіт Єврокомісії щодо України: як вона оцінила наші публічні закупівлі. Transparency International Ukraine – Знизити рівень корупції. URL: <https://ti-ukraine.org/news/novyy-zvit-yevrokomisiyi-shhodo-ukrayiny-yak-vona-otsinyla-nashi-publichni-zakupivli/> (дата звернення: 04.04.2025).
6. Нові нормативно-правові акти та зміни в законодавстві за березень 2025 року, на які варто зважати замовнику. Держзакупівлі. URL: <https://dzplatforma.com.ua/article/18212-novi-normatyvno-pravovi-akty-ta-zminy-v-zakonodavstvi-za-berezen-2025-roku-na-iaki-varto-zvazhaty-zamovnyku> (дата звернення: 04.04.2025).
7. Оврамець Ю. О. Адміністративно-правові процедури публічних закупівель в Україні. Адміністративне право і процес. 2018. № 3 (22). С. 4–17.
8. Одуха М. В., Замрига А. В. Система публічних закупівель в Україні: гармонізації та вдосконалення норм відповідно до стандартів Європейського Союзу. Національні інтереси України. 2025. № 3 (8). С. 689–699.
9. Про внесення змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2025 № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/277-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.04.2025).
10. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 25 березня 2009 р. № 333 і від 12 жовтня 2022 р. № 1178: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2025 № 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/278-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.04.2025).

11. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 03.04.2025).
12. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.02.2024 № 76-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-p#Text> (дата звернення: 04.04.2025).

References:

1. Derzhzakupivli (2025). Zminy do KUpAP: zbilshat stroky adminstiagnennia za porushennia zakonodavstva pro zakupivli [Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses: Extension of Penalties for Violations of Procurement Legislation]. Retrieved from: <https://dzplatforma.com.ua/news/90540-zminy-do-kupap-zbilshat-stroky-adminstiagnennia-za-porushennia-zakonodavstva-pro-zakupivli> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
2. Kuts, A. (2025). Lypnevi zminy do zakupivelnnykh prav [July Changes to Procurement Rules]. Dozorro. Retrieved from: <https://dozorro.org/blog/lipnevi-zmini-do-zakupivelnnykh-pravil> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
3. Lukianchuk, O. (2024). Derzhavni zakupivli: suchasni pidkhody do kontroliu protsedur [Public Procurement: Modern Approaches to Procedure Control]. XIII All-Ukrainian Scientific and Practical Distance Conference *Accounting, Taxation and Control: Theory and Methodology*, December 6, 2024, Ternopil, pp. 139–143 [in Ukrainian].
4. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy (2025). Minekonomiky povidomliaie pro zminy, vneseni do Osoblyvosti № 1178 [Ministry of Economy Announces Changes to Special Provisions № 1178]. *Suchasnyi bukhgalterskyi portal*. Retrieved from: <https://ibuhgalter.net/news/26317> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
5. Transparency International Ukraine (2025). Novyi zvit Yevrokomisii shchodo Ukrainy: yak vona otsynyla nashi publichni zakupivli [New EU Commission Report on Ukraine: Assessment of Public Procurement]. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/news/novyj-zvit-yevrokomisiyi-shchodo-ukrayiny-yak-vona-otsynyla-nashi-publichni-zakupivli/> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
6. Derzhzakupivli (2025). Novi normatyvno-pravovi akty ta zminy v zakonodavstvi za berezen 2025 roku, na yaki varto zvazhaty zamovnyku [New Normative Acts and Legislative Changes in March 2025 Important for Contracting Authorities]. Retrieved from: <https://dzplatforma.com.ua/article/18212-novi-normatyvno-pravovi-akty-ta-zminy-v-zakonodavstvi-za-berezen-2025-roku-na-iaki-varto-zvazhaty-zamovnyku> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
7. Ovrामets, Yu. O. (2018). Administratyvno-pravovi protsedury publichnykh zakupivel v Ukraini [Administrative and Legal Procedures of Public Procurement in Ukraine]. *Administratyvne pravo i protses*, no. 3(22), pp. 4–17 [in Ukrainian].
8. Odukhа, M. V., & Zamryha, A. V. (2025). Systema publichnykh zakupivel v Ukraini: harmonizatsiia ta vdoskonalennia norm vidpovidno do standartiv Yevropeiskoho Soiuzu [Public Procurement System in Ukraine: Harmonization and Improvement of Norms According to EU Standards]. *Natsionalni interesy Ukrainy*, no. 3(8), pp. 689–699 [in Ukrainian].
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025). Pro vnesennia zmin do osoblyvosti zdiisnennia publichnykh zakupivel...: Postanova № 277 vid 11.03.2025 [On Amendments to the Special Provisions for Public Procurement: Resolution No. 277 of March 11, 2025]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/277-2025-%D0%BF#Text> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025). Pro vnesennia zmin do postanov KМУ № 333 (2009) i № 1178 (2022): Postanova № 278 vid 11.03.2025 [On Amendments to CMU Resolutions No. 333 (2009) and No. 1178 (2022): Resolution No. 278 of March 11, 2025]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/278-2025-%D0%BF#Text> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy № 922-VIII vid 25.12.2015 [On Public Procurement: Law of Ukraine No. 922-VIII of December 25, 2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (accessed: 03.04.2025) [in Ukrainian].
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy publichnykh zakupivel na 2024–2026 roky: Rozporiadzhennia № 76-p vid 02.02.2024 [On Approval of the Strategy for Reforming the Public Procurement System for 2024–2026: Order No. 76-p of February 2, 2024]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-p#Text> (accessed: 04.04.2025) [in Ukrainian].

Gorinov P., Blokhin I. Administrative and legal procedures in the public procurement system

The article is a study of administrative and legal procedures in the public procurement system. The relevance of the research on administrative and legal procedures in the field of public procurement is determined by the need to ensure the effective, transparent, and rational use of public financial resources. The importance of this topic grows particularly in the context of European integration processes, including the adaptation of national legislation to European Union standards, which requires a comprehensive and in-depth analysis of administrative and legal procedures. Despite the relatively recent development of legislation in this area, Ukraine still faces a shortage of fundamental research that would thoroughly analyze the legal nature and structure of administrative and legal instruments regulating public procurement.

The study emphasizes the importance of ensuring proper legal regulation of administrative and legal procedures in this area, as they directly impact the efficiency of public funds usage, timely delivery of goods, execution of works, and provision of services. The article focuses on elements such as the electronic Prozorro system, which ensures transparency and competitiveness in the procurement process, contributing to the reduction of corruption risks and improving the quality of goods and services. The article also discusses changes made to the legislation that simplify procurement procedures during martial law and help adapt to new challenges.

The analysis of administrative and legal procedures in the field of public procurement is a necessary step towards increasing legal certainty, effective management of public resources, and Ukraine's integration into European standards of legal regulation. The implementation of strategic initiatives will contribute not only to the restoration of infrastructure but also to the overall economic development of the country.

Key words: public procurement, martial law, legislative harmonization, Prozorro system.

УДК 341.231.14

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.03>

Коломоєць К. С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА КОРИСТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВОГО ПРОГРЕСУ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті проаналізовано міжнародно-правові акти Європейського Союзу (Договір про функціонування Європейського Союзу, Хартія основних прав Європейського Союзу, Боннська декларація про свободу наукових досліджень, Директива про відкриті дані (ЄС) 2019/1024, Директива (ЄС) 2016/801 щодо в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою дослідження, навчання, волонтерської служби, схем обміну учнями або освітніх проєктів і роботи по au pair, Регламент (ЄС) 2021/695 та Регламент (ЄС) 2021/817), якими закріплено окремі положення, що стосуються права на відкриту науку та п'яту європейську свободу, яка передбачає вільний рух знань і дослідників. Аналіз положень правових актів та доктринальних джерел щодо права на відкриту науку в Європейському Союзі (далі – ЄС) дозволяє розглядати його як похідне від універсального права на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування. Право на відкриту науку займає провідне місце у праві ЄС, оскільки має всеохоплюючий характер і впливає на різні сфери: від охорони здоров'я й освіти до технологій і культури. Через аналіз правових актів було визначено різні принципи відкритої науки, зокрема безперешкодний доступ кожного до наукових знань, свобода їх поширення, мобільність, інтернаціоналізм, рівність доступу та інше. Разом з тим, проаналізовано значення принципів FAIR як основи обігу відкритих наукових даних. Дослідження у даній статті підкреслює важливість правових механізмів ЄС у формуванні умов для доступу до відкритої науки, користування результатами наукового прогресу та мобільність дослідників, що сприяє глобальному науковому співробітництву, інноваціям і розвитку суспільства. Право на відкриту науку в ЄС інтегрується у загальну систему прав людини як логічне продовження універсальних міжнародних норм, що підкреслює адаптивність права ЄС до викликів сучасного глобального розвитку науки й технологій.

Ключові слова: міжнародно-правові акти, права людини, Європейський союз, відкрита наука, науковий прогрес, культурні права.

Постановка проблеми. Право на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування є загальновизнаним універсальним правом людини, яке гарантовано міжнародними актами, зокрема Загальною декларацією прав людини 1948 р. (далі – ЗДПЛ) та Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (далі – МПЕСКП). Водночас, не менш важливим є закріплення даного права на регіональному рівні задля кращого і більш ефективного забезпечення його реалізації у межах конкретного регіону. Однак, незважаючи на існування різноманітних правових регіональних інструментів, що визнають право на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування, на європейському рівні відсутнє окреме положення, яке б прямо закріплювало досліджуване нами право. Проте право Європейського Союзу (далі – ЄС) підтримує цю концепцію, зокрема через так звану п'яту європейську свободу, яка передбачає вільний рух знань і дослідників. Саме тому аналіз правового регулювання права на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування на європейському рівні є актуальним і своєчасним, враховуючи особливості його закріплення у міжнародних договорах універсального і регіонального рівнів та зростання уваги до цієї проблематики.

Стан опрацювання. У рамках права на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування на європейському регіональному рівні розвивається право на відкриту науку, яке є відносно новим явищем для права Європейського Союзу. Відповідно, коло науковців, які досліджують дану проблематику, є вузьким, проте дослідження окремих аспектів даного права можна знайти у працях Андреа Боджіо (Andrea Boggio), Жана-Клода Бургельмана (Jean-Claude Burgelman), Людовіки Пасері (Ludovica Paseri), Роберто Андорно

(Roberto Andorno), Цезаре Романо (Cesare Romano) та інших. Серед українських науковців можна зазначити М. Баймуратова, Л. Заблоцьку, В. Мицика, Т. Сироїд, Л. Фоміну, Н. Юрчишина та інших, у працях яких досліджувалися окремі питання захисту прав людини в межах європейського регіону.

Мета статті: охарактеризувати міжнародно-правові акти Європейського Союзу щодо закріплення права на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування.

Виклад основного матеріалу. Європейська система захисту прав людини визнається однією з провідних у світі, зважаючи на її інноваційність та адаптивність до нових викликів і реалій. Водночас, право на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування, будучи предметом дискусій ще з 1940-х років, сьогодні зумовлює виникнення дискусій у галузі прав людини з огляду на відсутність єдиного підходу до нормативного визначення даного права та великий прогрес у науці і технологіях за останні десятиліття, що спонукає до актуалізації цього питання. Відповідно, ЄС, як частина європейської системи захисту прав людини, відіграє важливу роль для реалізації досліджуваного права у європейському регіоні, навіть попри відсутність нормативного закріплення цього права в законодавстві ЄС.

Договір про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), як один з основних договорів ЄС, опосередковано закріплює право на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування. Так, розділ XIX «Дослідження, технічний розвиток і космос» ДФЄС розкриває одну з цілей ЄС щодо формування Європейського дослідницького простору. Задля забезпечення цієї мети, у ч. 1 ст. 179 визнається свобода переміщення дослідників, наукових знань і технологій, що прямо корелюється зі змістом досліджуваного нами права. Дана стаття демонструє сприяння доступу до наукового прогресу, оскільки вільне переміщення дослідників, наукових знань і технологій через кордони забезпечує ширший доступ до результатів досліджень і досягнень як для дослідників, так і для громадськості. Крім того, з метою сприяння дослідницькій діяльності, ч. 1 ст. 179 визнає взаємозв'язок між наукою та іншими сферами політики ЄС. Цей зв'язок, відповідно, гарантує, що науковий прогрес має стати інструментом у вирішенні суспільних проблем і досягненні більш широких цілей. Разом з тим, у ч. 2 ст. 179 вказується необхідність заохочення до наукової діяльності та діяльності технічного розвитку підприємства, дослідницькі центри та університети, що, у свою чергу, сприяє обміну знаннями, об'єднанню ресурсів та спільним дослідницьким зусиллям і, як наслідок, прискорює темпи наукового прогресу. Водночас, положення ч. 2 ст. 179 про можливість відкриття державних контрактів на національному рівні, визначення спільних стандартів та усунення правових та фінансових перешкод є безпосередньо взаємопов'язаним з правом на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування, оскільки такі заходи забезпечують рівний доступ до дослідницьких ресурсів і можливостей для всіх учасників, незалежно від їхнього національного походження [12]. Отже, ст. 179 ДФЄС, акцентуючи увагу на співпраці та обміну знаннями, сприяє демократизації науки, гарантуючи, що результати наукового прогресу не повинні обмежуватися виключно вузьким колом вчених, проте мають поширюватися серед суспільства.

Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. (далі – Хартія), виступаючи головним договором у ЄС, що визначає основні права і свободи громадян ЄС, прямо визнає у ст. 13, що мистецтво і наукові дослідження повинні бути вільними від обмежень [3]. У поясненнях до Хартії зазначено, що свобода закріплена у цій статті впливає насамперед із права на свободу думки і вираження поглядів і повинна здійснюватися з урахуваннями ст. 1 даного акту і може підлягати обмеженням, передбаченим ст. 10 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) [13]. Зокрема, наукові дослідження, відповідно до ст. 1 Хартії, яка передбачає принцип поваги до людської гідності, не можуть проводитися способами, що передбачають порушення цього принципу (наприклад, медичні дослідження не можуть проводитися без вільної та інформованої згоди учасників). Обмеження, що вказані у ст. 10, теж є важливими для свободи наукових досліджень, оскільки передбачають, що свобода вираження поглядів може зазнавати таких обмежень, які встановлені законом і є необхідними в демократичному

суспільстві в інтересах національної безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [10]. Ці коментарі до ст. 13 Хартії, як зазначає Роберто Андорно (Roberto Andorno), мають велике значення, оскільки вони чітко окреслюють, що свобода наукових досліджень, як і більшість свобод, не є абсолютною, а може підлягати певним обмеженням в інтересах інших осіб і суспільства. Тому наукові дослідження не можуть здійснюватися поза етичними і правовими принципами, які є базовими для будь-якого демократичного суспільства, такими як повага до людської гідності і прав людини тощо [19, с. 91–92].

Водночас аналіз ст. 13 Хартії дає підстави стверджувати, що нормативний зміст даної статті передбачає також право кожної людини на доступ до наукових знань і на участь в їхньому поширенні. Зокрема, будь-яка особа може мати доступ до наукових досліджень, які проводяться в ЄС, через наукові установи або інші інформаційні ресурси, а також брати участь у наукових дебатах, наприклад, долучаючись до громадських слухань або підписання петицій тощо. Разом з тим, Європейський Союз сприяє доступу до наукових знань та участі в наукових дослідженнях через реалізацію низки програм, зокрема програму «Horizon Europe». Відповідно, дане право, закріплене у ст. 13, адресоване як науковцям, зусиллям яких держава не повинна перешкоджати у проведенні наукових досліджень, так і громадськості в цілому, яка повинна мати доступ до результатів наукових розробок. Ці права, серед іншого, гарантуються всім особам, які перебувають на території ЄС, незалежно від їхнього громадянства, а також до органів ЄС та держав-членів.

Як зазначає Людовіка Пасері (Ludovica Paseri), у тісному зв'язку з нормою ст. 13 Хартії основних прав Європейського Союзу, ЄС розробив так звану п'яту європейську свободу – свободу вільного пересування знань і дослідників – як доповнення до свободи руху товарів, людей, послуг і капіталу. Дефініція «п'ята європейська свобода» була запропонована Янезом Поточником, Європейським комісаром з питань досліджень з 2004 по 2010 рр., і представлена на засіданні Ради Європи у Любляні в 2008 р. [15, с. 521]. Дана свобода представляє собою вільний рух знань і дослідників у межах ЄС і знаходить своє найбільш конкретне застосування у створенні Європейського дослідницького простору (далі – ЄДП), заснованого у 2000 р. [4].

Окрім численних правових актів, прийнятих з метою забезпечення права на відкриту науку, важливу роль відіграють доктринальні розробки науковців, які свідчать про актуальність цього питання в ЄС. Так, у доктрині право людини на відкриту науку визначається як право індивіда брати участь в культурному житті та отримувати вигоду від прогресу науки, яка є відкритою і прозорою на кожному етапі наукового процесу, а також заснована на співробітництві та інклюзивності, наскільки це можливо [15, с. 535]. Перехід від загального права на науку до так званого права на відкриту науку, як зазначає Людовіка Пасері (Ludovica Paseri), ґрунтується на трьох факторах: 1) вплив нових технологій та цифрових інформаційно-комунікаційних технологій; 2) поява парадигми відкритої науки; 3) європейська політика, що реалізує приклади відкритої науки знизу вгору, розроблені за останні роки [15, с. 534–535]. Водночас, на рівні ЄС концепція вільного обміну знаннями була підтримана Європейською Комісією у 2012 р. у Повідомленні під назвою «Посилене партнерство Європейського дослідницького простору задля досконалості та зростання». У ньому зазначено, що доступ до наукових знань, їх обмін і використання сприяють ефективності досліджень та інновацій, а також дозволяють громадянам висловлювати свої очікування. Для посилення економічного впливу досліджень ЄС підтримує відкриті інновації, співпрацю між дослідженнями, бізнесом і освітою, а також обмін знаннями між державним і приватним секторами з урахуванням прав інтелектуальної власності [9]. Разом з тим, формальним початком політики Європейської Комісії у сфері відкритої науки вважається прийняття Повідомлення № 192 від 2015 р., в якому викладено «Стратегію єдиного цифрового ринку для Європи» і вперше згадується концепція відкритої науки (п. 4.1.) [8].

Визначним етапом для розвитку права на відкриту науку є запуск Європейської хмари відкритої науки (далі – EOSC) у 2018 р. [2]. Загалом, EOSC – це віртуальне середовище з відкритими та безперебійними послугами для зберігання, управління, аналізу та повторного використання дослідницьких даних між кордонами та науковими дисциплінами шляхом об'єднання існуючих інфраструктур наукових даних [14, с. 2]. Даний проєкт визначається як наріжний

камінь нинішньої європейської політики у сфері відкритої науки, оскільки, серед іншого, він втілює те, що було визначено як «доктрина фон дер Ляєн» – висвітлення економічної цінності, яку можна отримати від обміну і повторного використання даних, включаючи наукові дані [16, с. 48]. Крім того, Президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн у своїй промові від 22 січня 2020 р. вказала: «Дані – це такий самий відновлюваний ресурс, як вітер чи сонце. Кожні 18 місяців ми подвоюємо обсяг даних, які виробляємо [...] 85 % з яких ніколи не використовуються» [7]. Отже, створення EOSC тісно пов'язане з реалізацією права на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування, зокрема в контексті відкритої науки. EOSC забезпечує доступ до наукових даних з усього світу, дозволяючи вченим, підприємцям і громадянам отримувати доступ до важливої інформації, яка може бути використана у будь-який спосіб, зокрема для створення нових продуктів і послуг або вирішення глобальних проблем тощо.

Важливу роль у становленні права на відкриту науку в ЄС стала Боннська декларація про свободу наукових досліджень, прийнята у 2020 р. Дана Декларація, попри закріплення необхідності надання свободи дослідження для науковців, вказує на актуальність свободи наукових досліджень для прогресу суспільств. Так, Декларація визначає, що свобода наукових досліджень базується на відкритості, обміні, досконалості, інтернаціоналізмі, різноманітності, рівності, цілісності, допитливості, відповідальності та рефлексивності, які є основою демократії. Її мета – посилення Європейського дослідницького простору через залучення суспільства до досліджень. Прозоре інформування про результати та процеси досліджень визнано ключовим для довіри до науки та побудови відкритого й демократичного суспільства [1].

Досліджуючи право на користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування, зокрема принцип відкритої науки ЄС, важливо приділити увагу Європейській декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття 2023 р. Цифрові технології, як результат наукового прогресу, охоплюють усі сфери життя, від медицини до бізнесу та розваг. Метою Європейської декларації є просування цифрової трансформації, орієнтуючись на європейські цінності, права людини та забезпечення користі для осіб, підприємств і суспільства загалом. Основний взаємозв'язок між досліджуваним нами правом і даним актом полягає у тому, що технології, згідно з п. 1 Декларації, визнаються як такі, що мають слугувати і приносити користь усім людям, які живуть у ЄС, і давати їм змогу реалізовувати свої прагнення в умовах повної безпеки та поваги до їхніх основних прав. Разом з цим, п. 3 і п. 4 закріплюють право кожного мати доступ до доступного та високошвидкісного цифрового зв'язку, так само як і мати можливість здобувати всі базові та розширені цифрові навички [11], які дозволять індивідам у повному обсязі користуватися результатами наукового прогресу.

Аналізуючи вторинне законодавство ЄС, зокрема регламенти, директиви та рішення, важливо виділити акти, що просувають парадигму відкритої науки. У 2019 р. була опублікована Директива про відкриті дані (ЄС) 2019/1024, в якій державний сектор зобов'язується поширювати інформацію, створену в різних сферах, що може принести користь суспільству. Вільне надання інформації дозволяє створювати нові інноваційні продукти і послуги, реалізуючи принцип відкритої науки. У ст. 2 (9) Директиви (ЄС) 2019/1024 дослідницькі дані визначаються як документи у цифровій формі, зібрані в процесі науково-дослідницької діяльності. Важливим є також закріплення Принципів справедливих даних FAIR, які забезпечують відкритість дослідницьких даних і є основою для їх ефективного використання в науці [6]. FAIR – це абревіатура, що розшифровується як Findability (Можливість пошуку), Accessibility (Доступність), Interoperability (Здатність до взаємодії) and Reusability (Повторне використання), тобто набір характеристик, якими повинні володіти дані, щоб вважатися FAIR і ефективно використовуватися [15, с. 527]. Визначення цих принципів є нагальним в контексті дослідження принципу відкритої науки, оскільки вони виступають основою відкритості наукових даних та діють як керівництво для розпорядників інформації [20, с. 5].

Директива (ЄС) 2016/801 щодо в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою дослідження, навчання, волонтерської служби, схем обміну учнями або освітніх проєктів і роботи по au pair також відіграє допоміжну роль у просуванні принципу відкритої науки і, зокрема,

«п'ятої європейської свободи». Так, п. 44 Преамбули Директиви 2016/801 вказує на необхідність сприяння мобільності дослідників і студентів у межах ЄС, у тому числі шляхом зменшення адміністративного тягаря, пов'язаного з мобільністю у деяких державах-членах. Директива заохочує обмін знаннями, даними та науковим прогресом через кордони та має вирішальне значення для реалізації права на відкриту науку [5].

Аналізуючи регламенти ЄС у контексті досліджуваного нами права, варто згадати Регламент (ЄС) 2021/695, яким було засновано програму Horizon Europe, та Регламент (ЄС) 2021/817, який засновує і регулює програму Erasmus+. Регламент (ЄС) 2021/695, прийнятий весною 2021 р., заснував нову грантову програму для досліджень й інновацій (Horizon Europe) на період з 2021 по 2027 рр. Важливим аспектом даного Регламенту є те, що п. 1 ст. 14 безпосередньо закріплює принцип відкритої науки, вказуючи, що Програма заохочує відкриту науку як підхід до наукового прогресу, що базується на спільній роботі та поширенні знань. Додатково у п. 3 ст. 14 згадуються принципи FAIR, які вже були закріплені раніше у Директиві (ЄС) 2019/1024. Відповідно, цю статтю можна вважати офіційним визнанням ЄС парадигми відкритої науки, яка ґрунтується на п'ятій європейській свободі вільного розповсюдження знань. Це додатково демонструється тим, що у п. 8 Преамбули Регламенту (ЄС) 2021/695 міститься чітка оцінка європейських інституцій, в якій зазначається: «Відкрита наука, включаючи відкритий доступ до наукових публікацій і дослідницьких даних, а також оптимальне поширення і використання знань мають потенціал для підвищення якості, впливу і користі науки. Вони також можуть прискорити розвиток знань, роблячи їх більш надійними, ефективними і точними, більш зрозумілими для суспільства і такими, що реагують на суспільні виклики» [17].

Регламент (ЄС) 2021/817, під дію якого підпадає регулювання програми Erasmus+, разом з Регламентом (ЄС) 2021/695 утворює синергію, яка сприяє інтеграції освіти та досліджень, про що зазначається у п. 16 Регламенту (ЄС) 2021/817 [18]. Даний Регламент не має прямої згадки про право на відкриту науку, проте опосередкований зв'язок може розкриватися у наступному. По-перше, даний нормативно-правовий акт підвищує мобільність дослідників, студентів і наукових співробітників, що сприяє міжнародній співпраці, обміну знаннями та призводить до швидшого наукового прогресу та ширшого розповсюдження їх результатів. По-друге, Erasmus+ фінансує проекти, які сприяють науковій комунікації та залученню громадськості, що може підвищити обізнаність суспільства про наукові дослідження та їх потенційний вплив, сприяючи формуванню підтримки наукового прогресу. По-третє, Erasmus+ заохочує співпрацю між академічними та промисловими партнерами. Це, у свою чергу, може подолати розрив між дослідженнями та практичним застосуванням результатів наукових досліджень, що призведе до прискореного розвитку та поширення нових технологій і рішень.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що право Європейського Союзу дійсно підтверджує свою адаптивність до новітніх викликів, зокрема у питаннях доступу до наукових досліджень, прогресу і технологій. Право на доступ до результатів наукового прогресу забезпечується шляхом закріплення права на відкриту науку в правовій системі ЄС. Так, право на відкриту науку визначається як право брати участь у культурному житті та отримувати вигоду від прогресу науки, яка є відкритою і прозорою на кожному етапі наукового процесу, а також заснована на співробітництві та інклюзивності, наскільки це можливо. Низка актів, прийнятих у межах ЄС, як м'якого, так і твердого права, покликані забезпечити реалізацію права на відкриту науку, шляхом закріплення свободи вільного пересування знань і дослідників у Договорі про функціонування Європейського Союзу, Хартії основних прав Європейського Союзу (ст. 179), розкриття окремих аспектів даної свободи та права на відкриту науку в регламентах і директивах, а також виокремлення принципів відкритих дослідницьких даних FAIR. Право на відкриту науку, гарантоване в ЄС, можна розглядати як похідне від універсально закріпленого права, зазначеного у ст. 27 ЗДПЛ та ст. 15 (1) (b) МПЕСКП. Тому, попри відмінність у формулюваннях досліджуваного нами права на європейському та універсальному рівнях, ЄС фактично визнає необхідність гарантувати доступ до користування науковими знаннями та результатами наукового прогресу.

Використана література:

1. Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research. 2020. URL: https://www.bmbf.de/bmbf/shareddocs/downloads/files/_drp-efr-bonner_erklaerung_en_with-signatures_maerz_2021.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (date of access: 14.12.2024).
2. Burgelman J.C. Politics and Open Science: How the European Open Science Cloud Became Reality (the Untold Story). *Data Intelligence*. 2021. Vol. 3, no. 1. P. 5–19. URL: https://doi.org/10.1162/dint_a_00069 (date of access: 11.12.2024).
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union. 2012. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj (date of access: 08.12.2024).
4. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Towards a European research area, COM/2000/0006 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0006:FIN:en:PDF> (date of access: 10.12.2024).
5. Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32016L0801> (date of access: 14.12.2024).
6. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019, on open data and the re-use of public sector information. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1024> (date of access: 12.12.2024).
7. Euronews. Ursula von der Leyen speaks at the World Economic Forum | LIVE, 2020. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_A7Q514z_dw (date of access: 08.12.2024).
8. European Commission. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0192> (date of access: 10.12.2024).
9. European Commission. A Reinforced European Research Area Partnership for Excellence and Growth. COM/2012/392 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012DC0392> (date of access: 10.12.2024).
10. European Convention on Human Rights. 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (date of access: 08.12.2024).
11. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade (2023/C 23/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001 (date of access: 14.12.2024).
12. European Union. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF> (date of access: 10.12.2024).
13. Explanations Relating to the Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/02). *Official Journal of the European Union*. 2007. Vol. 50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:303:FULL> (date of access: 08.12.2024).
14. Molinaro M. et al. Integrating the VO Framework in the EOSC. *ADASS XXIX proceedings*. 2019. URL: <https://arxiv.org/abs/1911.08205> (date of access: 11.12.2024).
15. Paseri L. From the Right to Science to the Right to Open Science : The European Approach to Scientific Research. *European Yearbook on Human Rights*. 2022. P. 515–542.
16. Paseri L. The European legal approach to Open Science and research data : doctoral thesis. 2022. URL: http://amsdottorato.unibo.it/10393/1/paseri_ludovica_tesi.pdf (date of access: 11.12.2024).
17. Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU) No 1291/2013 (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/695/oj> (date of access: 14.12.2024).
18. Regulation (EU) 2021/817 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 establishing Erasmus+: the Union Programme for education and training, youth and sport and repealing Regulation (EU) No 1288/2013 (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0817> (date of access: 14.12.2024).

19. The Right to Science / ed. by H. Porsdam, S. Porsdam Mann. Cambridge University Press, 2021. 309 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108776301> (date of access: 08.12.2024).
20. Wilkinson M.D., Dumontier M., Aalbersberg I.J., et al. The FAIR Guiding Principles for Scientific Data Management and Stewardship. *Scientific Data*. 2016. Vol. 3, no. 1. P. 1–9. URL: <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18> (date of access: 14.12.2024).

References:

1. Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research (2020). Retrieved from: https://www.bmbf.de/bmbf/shareddocs/downloads/files/_drp-efr-bonner_erklaerung_en_with-signatures_maerz_2021.pdf?__blob=publicationFile&v=1.
2. Burgelman, J. C. (2021). Politics and open science: How the European Open Science Cloud became reality (the untold story). *Data Intelligence*, 3(1), P. 5–19. Retrieved from: https://doi.org/10.1162/dint_a_00069.
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj.
4. European Commission (2000). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Towards a European research area, COM/2000/0006 final. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0006:FIN:en:PDF>.
5. Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing (recast) (2016). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32016L0801>.
6. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (2019). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1024>.
7. Euronews (2020, January 22). Ursula von der Leyen speaks at the World Economic Forum | LIVE [Video]. *YouTube*. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=A7Q514z_dw.
8. European Commission (2015). A Digital Single Market Strategy for Europe (COM/2015/192 final). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0192>.
9. European Commission (2012). A reinforced European research area partnership for excellence and growth (COM/2012/392 final). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012DC0392>.
10. European Court of Human Rights (1950). European Convention on Human Rights. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.
11. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade (2023/C 23/01) (2023). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001.
12. European Union (2012). Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.
13. Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/02) (2007). *Official Journal of the European Union*, 50. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:303:FULL>.
14. Molinaro, M., et al. (2019). Integrating the VO Framework in the EOSC. *ADASS XXIX Proceedings*. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/1911.08205>.
15. Paseri, L. (2022). From the right to science to the right to open science: The European approach to scientific research. *European Yearbook on Human Rights*, P. 515–542.
16. Paseri, L. (2022). The European legal approach to Open Science and research data : doctoral thesis. Retrieved from: http://amsdottorato.unibo.it/10393/1/paseri_ludovica_tesi.pdf.
17. Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU) No 1291/2013 (Text with EEA relevance) (2021). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/695/oj>.

18. Regulation (EU) 2021/817 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 establishing Erasmus+: the Union Programme for education and training, youth and sport and repealing Regulation (EU) No 1288/2013 (Text with EEA relevance) (2021). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0817>.
19. Porsdam, H., & Porsdam Mann, S. (Eds.) (2021). *The right to science*. Cambridge University Press. 309 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/9781108776301>.
20. Wilkinson, M. D., Dumontier, M., Aalbersberg, I. J., et al. (2016). The FAIR guiding principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3(1), P. 1–9. Retrieved from: <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.

Kolomoiets K. Ensuring the right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications within the European Union

The article analyses the international legal acts of the European Union (the Treaty on the Functioning of the European Union, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research, Directive (EU) 2019/1024 on open data and the reuse of public-sector information, Directive (EU) 2016/801 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing, Regulation (EU) 2021/695 and Regulation (EU) 2021/817), which set out certain provisions relating to the right to open science and the fifth European freedom, which provides for the free movement of knowledge and researchers. The analysis of the provisions of legal acts and doctrinal sources on the right to open science in the European Union (hereinafter – the EU) allows us to consider it as a derivative of the universal right to use the results of scientific progress and their practical application. The right to open science is a leading one in EU law, as it is comprehensive and affects various areas, from healthcare and education to technology and culture. Through the analysis of legal acts, various principles of open science have been identified, including unimpeded access to scientific knowledge for everyone, freedom of dissemination, mobility, internationalism, equality of access, and more. At the same time, the importance of FAIR principles as the basis for the circulation of open scientific data is analysed. The study in this article emphasises the importance of EU legal mechanisms in shaping the conditions for access to open science, use of the results of scientific progress and mobility of researchers, which contributes to global scientific cooperation, innovation and development of society. The right to open science in the EU is integrated into the general system of human rights as a logical extension of universal international norms, which underlines the adaptability of EU law to the challenges of modern global development of science and technology.

Key words: international legal acts, human rights, European Union, open science, scientific progress, cultural rights.

УДК 179.7+330.59

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.04>

Полтораков О. Ю.

«ВАРТІСТЬ ЖИТТЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ (АКСІОЛОГІЧНА АРТИКУЛЯЦІЯ)

Проблема цінності та ціни людського життя в сучасній етико-аксіологічній та соціокультурній думці виступає як одна з найважливіших, оскільки за своєю глибинною суттю пов'язується з розумінням мети та сенсу людського існування як такого. Втім, ця проблема наразі залишається щонайменше на напівпериферії суто філософсько-правових досліджень, звужуючись до відносно окремих (виокремлених) практично-прикладних питань: смертної кари, евтаназії, абортів тощо. Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив попередньо виявити концептуальні підходи до осмислення «вартості життя», які базуються на акцентуалізації, відповідно, об'єктивних («зовнішніх») та суб'єктивних («внутрішніх») складових цього етико-аксіологічного феномену. Відповідно, діалектичне застосування об'єктивного та суб'єктивного підходів у дослідженні питання «вартості життя» відкриває перспективи концептуалізації зазначеного феномену, з метою його понятійної операціоналізації та подальшого інтегрованого дослідження цієї проблеми на теоретичному (філософсько-правовому), практичному (загальноправовому) та прикладному (кримінально-правовому, економіко-правовому і т.п.) рівнях. Філософсько-правова концептуалізація проблематики (в т.ч. із залученням наробок конституціоналізму тощо) та похідне практичне відпрацювання правової (кримінально-правової та ін.) методології сприятиме застосуванню сучасних підходів до практично-прикладної оцінки вартості життя. Це, в свою чергу, дозволить точніше оцінювати розмір моральної та матеріальної шкоди сім'ям загиблих, а також сприятиме покращенню «якості» людського життя – підвищенню рівня захищеності людини та забезпечення відшкодувань/компенсацій, які високою мірою компенсують збитки, викликані загибеллю людей.

Ключові слова: вартість життя, правові поняття, філософія права, аксіологія права, права людини, соціокультурний релятивізм, соціологія права.

Актуальність проблеми. Однією із особливостей розвитку сучасного науково-філософського знання є т.зв. «соціокультурний (антропологічний поворот)» [9; 24], який охоплює дедалі більше наукових дисциплін та галузей знань про людину та суспільство, державу та право [10], а також етику [4; 11] тощо. Проявом цього стало, зокрема, артикуляція уваги щодо проблематики, яка до того знаходилася на периферії уваги, через те, що вважалися або суто прикладними і через це достатньо простими та зрозумілими (а отже недостатньо «масштабними» та перспективними), або проблемними з морально-етичної чи, принаймні, культурно-ідеологічної та політико-правової точок зору (смертна кара, аборти, евтаназія тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із таких проблем є наукове осмислення «вартості людського життя» – в його широкому розумінні: від суто медичного (паліативна допомога vs евтаназія і т.ін.), демографічного [6] та економічного [20] – до психологічного [4] та соціологічного [1]), а також політичного та правового (смертна кара vs позитивне ув'язнення [2] і т.ін.) тощо. Навіть саме винесення на суспільне обговорення подібного питання є проблемним [11, с.59]. Адже з «вузької», суто морально-етичної точки зору, людське життя є безцінним, тобто апіорно не може «вимірюватися», а тим більше кількісними показниками.

Мета статті. Намагання осмислити «вартість життя» в матеріальному, зокрема фінансовому, а тим більше суто грошовому еквівалентах викликає опір: «Якщо життя не піддається виміру, то навіщо встановлювати ціну?» Це породжує запит на аксіологічну артикуляцію «вартості життя» в термінах філософії права.

Виклад основного матеріалу. На практиці певні оцінювання людського життя так чи інакше здійснюються: безпосередньо – лікарями, страховиками і т.ін., опосередковано – законодавцями, військовими і т.ін. Через це питання «ціна людського життя» розпадається/розкладається на низки складових та похідних. Це передусім прикладні фінансово-економічні

орієнтири угоди зі страхування життя або сімейні виплати у випадку смерті годувальника. На вищому рівні – це питання соціального сприйняття суми, «достойної» («пристойної») аби, наприклад, компенсувати смерть людини на виробництві з вини компанії або смерть через споживання неякісної (смертельно шкідливої) продукції. Останнім часом критично актуалізувалися проблемні питання грошових виплат у разі загибелі військовослужбовців Сил оборони України в умовах широкомасштабної збройної агресії росії проти нашої держави [17].

Окреме місце займає проблематика смертної кари, передусім в співвіднесенні із її альтернативою – вартістю довічного ув'язнення [2]. Іншим виміром цієї ж проблематики є питання евтаназії/ортаназії (активної та пасивної) [5], в т.ч. в її співвіднесенні з паліативною допомогою [7]. Так, зокрема, у Швейцарії з 1942 р. легалізована евтаназія у вигляді асистованого лікарем самогубства, функціонують профільні некомерційні організації (EXIT та ADMD), які допомагають цю процедуру реалізувати [8; 13]. Примітною є наявність розрахунків вартості такої послуги (скільки приїде людей, в яких умовах житиме пацієнт, яким буде похорон тощо).

Дотичними є питання, пов'язані зі штучним перериванням вагітності (абортами), – як проблема позбавлення життя, у її суто медико-біологічному та похідному кримінально-правовому розуміннях [3; 19]).

«Вартість життя» vs «вартість смерті». Вартість людського життя виступає одним – але аж ніяк не єдиним! – із показників оцінки «якості життя» в цілому. Чим вищою є вартість людського життя – тим більше цінується сама людина і тим гуманістичнішим є суспільство. Втім, відразу постає ризик абсолютизації чи, принаймні, занадтої пріоритетизації цього показника на шкоду іншим показникам та обставинам. Показовою в цьому сенсі є давня історія права, а передусім кримінального [15], – відповідні правові кодекси (Закони Хамурапі, Руська правда, Салічна правда, *Constitutio Criminalis Carolina* і т.ін.) встановлювали достатньо конкретизовані «розцінки» за злочини позбавлення життя – передусім відповідно до соціального статусу, сімейного стану, майна та доходів жертви/загиблого. Втім, історико-культурна динаміка розвитку кримінального права засвідчує, що подібні «зовнішні» обставини «цінності життя» («ціни вбивства») поступово нівелювалися на користь «внутрішніх» (аксіологічних), хоча так чи інакше враховувалися та враховуються й дотепер.

Адже в таких випадках навіть попередня загальна оцінка проблеми має враховувати суспільно-правовий розвиток країни, соціокультурні (наприклад, «саті» в індуїзмі), зокрема етно-релігійні відмінності соціуму (самогубство як гріх в авраамічних релігіях – проти самогубства як звияги в синтоїзмі), тобто враховувати як зовнішні (в термінах «(соціо)культурного релятивізму» [9]), так внутрішні (статеві-вікових, статусних і т.п.) особливості.

Культурний контекст проблеми «вартості життя» виходить передусім із того, що є суспільства/спільноти, які тяжіють до домінування або особистого/індивідуального або суспільного/колективного. У першому випадку проблематика вартості людського життя абсолютизується, у другому – релятивізується та, принаймні опосередковано, нівелюється. Відповідно, визнання життя (окремої) людини самоцінністю властиво далеко не кожній історико-культурній групі. Так, для античного спартанця чи середньовічного самурая цінності «честі» та «доблесті» вважалися принципово вищими за цінність «життя» як суто фізичного буття. Але слід враховувати: якщо самурая засуджували до «харакірі»/«сеппуку», то його сім'я не зазнавала переслідувань, зберігала своє прізвище та майно. Тобто відповідна «ціна життя/смерті» самурая в багатьох випадках мала не тільки морально-етичні, але також матеріально-правові виміри. Показовим також є проблемний досвід Індії – давньої та широкої практики «даурі» (приданого нареченої), хоча й формально забороненої, яка є значущою обставина, що стоїть за принципово малими показниками народжуваності дівчат [26], особливо серед бідних прошарків населення цієї країни.

«Вартість життя»: операціоналізація та компліментарність. Оскільки життя людини – буквально за визначенням не є «матеріальною цінністю» чи чимось із нею співставним, то постає загальне питання підходів до розраховування його вартості, а також похідних від них «формул розрахунку». Так, «один із батьків-засновників політекономії» британський дослідник У. Петті запропонував визначати цінність людей як носіїв праці через вартість необхідних

життєвих засобів, тобто витрат, необхідних для задоволення базових життєвих потреб, зокрема, вартістю середнього денного харчування дорослої людини. Спираючись в т.ч. на його доробок, К. Маркс аргументовано відзначав, що робоча сила має вартість. У 1868 р. профільне американське видання *The United States Insurance Gazette* визнавало, що «життя кожної людини має не тільки моральну соціальну цінність, а й цінність, яка може бути визначена в грошовому вимірі». Такий підхід був застосований 1883 р. німецьким економістом Е. Енгелем. Він спробував оцінити вартість народження та виховання дітей для їхніх батьків у вигляді сумарних витрат на утримання дітей з моменту зачаття до досягнення ними дорослого стану, з урахуванням в т.ч. соціального стану батьків [23]. 1930 р. американські фахівці Л. Дублін та А. Лотка у книзі «Грошова вартість людини» [22], спираючись в т.ч. на нароби У. Петті та Е. Енгела, відокремили емоційний аспект цінності життя від економічного. На їх думку перший аспект може бути некомпенсованим, але другий може бути порахований при забезпеченні певного ступеня захищеності через страхові виплати, які компенсують членам його сім'ї цю втрату: «У цьому сенсі людська життя може бути прирівняне до грошової суми». Також примітно, що у США в 1930-ті рр. було встановлено чітку норму: якщо людина гине на виробництві, то найближчим родичам загиблого виплачується шестикратне відшкодування тієї зарплати, яку загиблий зміг би отримати, продовжуючи працювати до пенсії.

В своїй «раціональній» основі сучасні соціально-економічні підходи до визначення «вартості життя» спираються передусім на класичну «теорію очікуваної корисності» (Нейман – Моргенштерн) про те, що абстрактна «людина» у всіх сферах діяльності на роботі та у повсякденному житті поводить себе як *expected utility maximizer* (прагне отримати найбільшу вигоду) [25].

Конкретні вартісні оцінки людського життя були розроблені у Великій Британії та США у 1950-ті роки. У рамках методики оцінки витрат від дорожньо-транспортних пригод (ДТП), розробленої Національною адміністрацією безпеки дорожнього руху (NHTSA) та Лабораторією транспортних досліджень (TRL), вартість життя прирівнювалася до вартості продукції та послуг, недоотриманих через загибель або втрату працездатності громадян внаслідок ДТП [21].

Поступово, під соціально-економічним кутом зору вартість людського життя стала оцінюватися за розміром «людського капіталу» (знань, навичок, активності на ринку праці, рівня доходів). Відповідно, при оцінці «збитків» від смерті людини мають враховуватися/розраховуються передусім такі «вигоди» суспільства, які воно могло б отримати, якби зберегло життя людини з певним набором необхідних соціально-економічних характеристик. Так, радянські економісти та демографи особливу увагу звертали передусім на «чистий» дохід і внесок радянського працівника у національне багатство. В цьому контексті дотепер популярними залишаються передусім соціально-економічні розрахунки, що орієнтуються на фінансово-економічну компаративістику: починаючи із порівняння вартості більш безпечних автомобілів із їх звичайними аналогами – і закінчуючи порівнянням заробітних плат (або доплат) на шкідливих/небезпечних виробництвах із їх звичайними аналогами [28].

Монреальська конвенція (1999 р.) запровадила т. зв. «дворівневу» відповідальність авіаперевізника за шкоду, яка спричинила загибель або тілесне ушкодження пасажира. Перший («об'єктивний») рівень – це «абсолютна відповідальність» авіаперевізника за шкоду, яка спричинила загибель або тілесне ушкодження пасажира, «компенсація якої не перевищує 100.000 спеціальних прав запозичення... на кожного пасажира» [14]. Другий («суб'єктивний») рівень, який фокусується на вини перевізника, – не передбачає обмеження відповідальності [18].

Втім, соціально-економічний фокус не може бути належно повноцінним, оскільки він концентрується передусім на, соціально-економічній складовій людського буття в фокусі трудової діяльності. Тим більше, що розраховувані подібним чином показники розглядають «вартість життя» лише в термінах «найнижчої межі» втрат суспільства від смерті (загибелі) людини, тобто щонайменше без урахування моральної та іншої непрямої шкоди. Примітно, що якраз подібний підхід використовувався у концтаборах гітлерівської Німеччини для розрахунків вартості утримання (зокрема, харчування) ув'язнених концтаборів та використання їх дешевої

некваліфікованої праці. Співставним був і підхід, що використовувався у радянському ГУЛАГ. Концептуальною проблемою, яка постає в цьому контексті, є також принципова складність, майже неможливість матеріального обрахунку «вартості життя» представників «нематеріального виробництва» – від філософів до митців (поетів, художників, музикантів).

Комплементарним (доповнювальним) до нього виступає економіко-психологічний вимір, який враховує суб'єктивну оцінку вартості життя, тобто готовність платити за підвищення якості життя. Подібні суб'єктивні оцінки найчастіше є орієнтирами для страхових компаній, оскільки дозволяють розраховувати вартість послуг та умовно «справедливий» розмір виплат клієнтам. Але цей підхід артикулює питання лише того, що ще може впливати на суб'єктивну оцінку вартості життя, окрім тих ресурсів (передусім матеріальних, зокрема фінансових), якими володіє людина або які були вкладені в неї.

Висновки. А. Шопенгауер стверджував, що «навіть чи люди стали б філософствувати, якби не було смерті». Відповідно, проблема цінності та ціни людського життя в сучасній етико-аксіологічній та соціокультурній думці виступає як одна з найважливіших, оскільки за своєю глибинною суттю пов'язується з розумінням мети та сенсу людського існування як такого. Втім, ця проблема наразі залишається щонайменше на напівпериферії суто філософсько-правових досліджень, – зазвичай звужуючись до відносно окремих (виокремлених) практично-прикладних питань: смертної кари, еутаназії, абортів тощо.

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив попередньо виявити концептуальні підходи до осмислення «вартості життя», які базуються на акцентуалізації, відповідно, об'єктивних («зовнішніх») та суб'єктивних («внутрішніх») складових цього етико-аксіологічного феномену. Відповідно, діалектичне застосування об'єктивного та суб'єктивного підходів у дослідженні питання «вартості життя» відкриває перспективи концептуалізації зазначеного феномену, з метою його понятійної операціоналізації та подальшого інтегрованого дослідження цієї проблеми на теоретичному (філософсько-правовому), практичному (загальноправовому) та прикладному (кримінально-правовому, економіко-правовому і т.п.) рівнях.

Філософсько-правова концептуалізація проблематики (в т.ч. із залученням наробок конструктивізму тощо) та похідне практичне відпрацювання правової (кримінально-правової та ін.) методології сприятиме застосуванню сучасних підходів до практично-прикладної оцінки вартості життя. Це, в свою чергу, дозволить точніше оцінювати розмір моральної та матеріальної шкоди сім'ям загиблих, а також сприятиме покращенню «якості» людського життя – підвищення рівня безпеки/захищеності людини та забезпечення відшкодувань/компенсацій, які високою мірою компенсують збитки, викликані загибеллю людей.

Використана література:

1. Близнюк В.В. Вартість людського життя: теорія та практика вимірювання. *Український соціум*. 2014. № 3(50). С. 101–112. DOI: 10.15407/socium2014.03.101
2. Бурда С.Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі за КК України як альтернатива смертної кари. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 4. С. 207–215. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26
3. Гоголь Ю.В. Правове регулювання штучного переривання вагітності: проблемні питання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1–9.
4. Горбунова В.В. Етичні дилеми у практиці психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 8. С. 3–5.
5. Запороженко А.О. «Еутаназія» та «право померти легко та гідно»: квінтесенція термінів та їх співвідношення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 26–36. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2014_3_5
6. Карташова С.С., Щетініна О.К., Канева Т.В. Підходи до оцінки вартості людського життя: світовий досвід та рекомендації використання в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1. С. 182–195. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2019_1_14
7. Коваль М.І. Контрміра еутаназії – паліативне лікування. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2015. Вип. 13. С. 54–58.

8. Козинець О.Г., Крес Н.О. Евтаназія: історія походження та практика застосування в зарубіжних країнах. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2023. № 1. С. 58–61. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/11
9. Кравченко П.А. Аксіологічні чинники розвитку науки в межах соціокультурного релятивізму. *Філософські обрії*. 2009. № 21. С. 98–109. – URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000433106>
10. Кучук А.М. *Право в умовах постмодерну: правовий дискурс* : монографія. Київ : Юридика, 2023. ISBN: 978-617-8263-09-6
11. Ліщинська О.І. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання. *Університетська кафедра*. 2013. № 2. С. 57–73.
12. Рингач Н.О. *Громадське здоров'я в Україні як чинник національної безпеки* : монографія. К. : НАДУ, 2009.
13. Тітко Е., Дейненко О. Евтаназійний/суїцидальний туризм як феномен захисту прав людини в умовах сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 227–234.
14. Філіппов А.В. Множинність міжнародно-правових режимів відповідальності авіаперевізника за загибель або тілесне ушкодження пасажирів. *Бюлетень Мін'юсту України : наук. журн.* 2014. № 12 (158). С. 149–155.
15. Хавронюк М.І. *Історія кримінального права європейських країн* : монографія. К.: Істина, 2006.
16. *Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири* : Монографія / В.М. Шахрай (ред.). Київ, 2019.
17. Чічкань М.В., Лугина Є.Ю. Актуальні питання соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 60–65. – URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/12.pdf DOI: 10.32782/39221552
18. Черненко О.В. Актуальні проблеми правового регулювання відповідальності авіаперевізника за договором міжнародного повітряного перевезення. *Держава і право: Юридичні і політичні науки*. 2006. Вип. 34. С. 516–523.
19. Черевко К.О. Аборт як морально-етична та філософська проблема в контексті статті 134 Кримінального кодексу України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 56–62.
20. Шевчук О.О. Економічний еквівалент вартості життя як стимул розвитку страхового ринку та модернізації економіки України. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 13–18.
21. Arianne de Blaeij & Raymond J.G.M. Florax & Piet Rietveld & Erik T. Verhoef. The Value of Statistical Life in Road Safety: A Meta-Analysis. *Tinbergen Institute Discussion Papers 00-089/3*, Tinbergen Institute. 2000.
22. Dublin L., Lotka A. *The Money Value of a Man*. N.Y.: The Roland Press, 1930.
23. Engel E. *Der Werth des Menschen*. Berlin, 1883.
24. Losinger A. *The Anthropological Turn: The Human Orientation of the Theology of Karl Rahner* / Transl. with a foreword by D.O. Dahlstrom. N.Y.: Fordham University Press, 2000.
25. Marschak J. Neumann's and Morgenstern's New Approach to Static Economics. *Journal of Political Economy*. 1946. Vol. 54, No. 2. P. 97–115. DOI: 10.1086/256327
26. Sudha S., Irudaya R.S. Female Demographic Disadvantage in India 1981–1991: Sex Selective Abortions and Female Infanticide. *Development and Change*. July 1999. № 30(3): P. 585–618. DOI: 10.1111/1467-7660.00130.
27. Trundle M. Spartan responses to defeat: from a mythical hysiae to a very real sellasia. *Brill's companion to military defeat in ancient mediterranean society*. / jessica h. Clark and brian turner (eds.). Brill. 2018. P. 144–161. DOI: 10.1163/9789004355774_008
28. Viscusi W.K. the value of life: estimates with risks by occupation and industry. *Economic Inquiry*. 2004. Vol. 40, no. 1. P. 29–48.

References:

1. Blyzniuk V.V. (2014). Vartist liudskoho zhyttia: teoriia ta praktyka vymyriuvannia [The value of human life: theory and practice of measurement]. *Ukrainskyi sotsium*. [Ukrainian society] № 3(50). S. 101–112. DOI: 10.15407/socium2014.03.101 [in Ukrainian]
2. Burda S.Ia. (2013) Pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli za KK Ukrainy yak alternatyva smertnoi kary [Punishment in the form of life imprisonment under the Criminal Code of Ukraine as an alternative to the death penalty]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh*

- sprav. seriia yurydychna. [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series]. Vyp. 4. S. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26 [in Ukrainian]
3. Hohol Yu.V. (2008) Pravove rehuliuвання shtuchnoho pereryvannya vahitnosti: problemni pytannia [Legal regulation of artificial termination of pregnancy: problematic issues.]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. [Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs.]. № 3. S. 1–9. [in Ukrainian]
 4. Horbunova V.V. (2008) Etychni dylemy u praktytsi psykholohichnoi dopomohy [Ethical dilemmas in the practice of psychological assistance.]. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. [Practical psychology and social work.]. № 8. S. 3–5. [in Ukrainian]
 5. Zaporozhchenko A.O. (2014) «Evtanaziia» ta «pravo pomerty lehko ta hidno»: kvintesentsiia terminiv ta yikh spivvidnoshennia [“Euthanasia” and “the right to die easily and with dignity”: the quintessence of terms and their correlation.]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. [Prykarpattya legal bulletin.]. Vyp. 3. S. 26–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2014_3_5 [in Ukrainian]
 6. Kartashova S.S., Shchetinina O.K., Kaneva T.V. (2019) Pidkhody do otsinky vartosti liudskoho zhyttia: svitovyi dosvid ta rekomendatsii vykorystannia v Ukraini [Approaches to assessing the value of human life: international experience and recommendations for use in Ukraine.]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. [Demography and social economy.]. № 1. S. 182–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2019_1_14 [in Ukrainian]
 7. Koval M.I. (2015) Kōntrmira evtanazii – paliativne likuvannia. [Palliative care as a countermeasure to euthanasia.]. Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy, [Bulletin of Social Hygiene and Health Care Organization of Ukraine.]. Vyp. 13. S. 54–58. [in Ukrainian]
 8. Kozynets O.H., Kres N.O. (2023) Evtanaziia: istoriia pokhodzhennia ta praktyka zastosuvannia v zarubizhnykh krainakh [Euthanasia: History of Origin and Practice of Application in Foreign Countries.]. Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal. [Legal scientific electronic journal.] Zaporizhzhia. № 1. S. 58–61. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/11 [in Ukrainian]
 9. Kravchenko P.A. (2009) Aksiolohichni chynnyky rozvytku nauky v mezhakh sotsiokulturnoho relatyvizmu. [Axiological factors of science development within the framework of socio-cultural relativism.]. Filosofski obrii. [Philosophical horizons.]. № 21. S. 98–109. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000433106> [in Ukrainian]
 10. Kuchuk A.M. (2023) Pravo v umovakh postmodernu: pravovi dyskurs [Law in a postmodern world: legal discourse] : monohrafiia. Kyiv : Yurydyka,. ISBN: 978-617-8263-09-6 [in Ukrainian]
 11. Lishchynska O.I. (2013) Tsinnist zhyttia yak aksiolohichniy oriiientyr etyko-prykladnoho znannia [The Value of Life as an Axiological Guideline for Ethical and Applied Knowledge.]. Universytetska kafedra. [University Department.]. № 2. S. 57–73 [in Ukrainian]
 12. Rynhach N.O. (2009) Hromadske zdorovia v Ukraini yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [Public health in Ukraine as a factor of national security] : monohrafiia. K. : NADU. [in Ukrainian]
 13. Titko E., Deinenko O. (2020) Evtanaziiniy/suitsydalnyi turyzm yak fenomen zakhystu prav liudyny v umovakh sohodennia. [Euthanasia/Suicide Tourism as a Phenomenon of Human Rights Protection in the Contemporary World.]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: yurydychni nauky. [Scientific notes of Vernadsky TSU. Series: legal sciences.]. T. 31 (70). № 2. S. 227–234. [in Ukrainian]
 14. Filippov A.V. (2014) Mnozhynnist mizhnarodno-pravovykh rezhymiv vidpovidalnosti aviapereviznyka za zahybel'abo tilesne ushkodzhennia pasazhyra [Multiplicity of International Legal Regimes of Air Carrier Liability for Death or Injury of a Passenger.]. Biuleten Miniustu Ukrainy [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine] : nauk. zhurn.. № 12 (158). C. 149–155. [in Ukrainian]
 15. Khavroniuk M.I. (2006) Istoriia kryminalnoho prava yevropeiskykh krain [History of criminal law in European countries] : monohrafiia. K.: Istyna. [in Ukrainian]
 16. Tsinnist zhyttia pidlitka: svitohliadni oriiientyry (2019) [The value of a teenager's life: worldview guidelines] : Monohrafiia / V.M. Shakhrai (Red.). Kyiv,. [in Ukrainian]
 17. Chichkan M.V., Luhyna Ye.Iu. (2023) Aktualni pytannia sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtziv v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Current issues of social protection of military personnel under martial law in Ukraine.]. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. [Current issues of national jurisprudence.]. № 5. S. 60–65. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/12.pdf DOI: 10.32782/39221552 [in Ukrainian]
 18. Chernenko O.V. (2006) Aktualni problemy pravovoho rehuliuвання vidpovidalnosti aviapereviznyka za dohovorom mizhnarodnoho povitrianoho perevezennia. [Current issues of legal regulation of air

- carrier liability under the contract of international air transportation.]. Derzhava i pravo: Yurydychni i politychni nauky. [State and law: Legal and political sciences.]. Vyp. 34. S. 516–523. [in Ukrainian]
19. Cherevko K.O. (2014) Abort yak moralno-etychna ta filosofska problema v konteksti stat' 134 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Abortion as a Moral, Ethical and Philosophical Problem in the Context of Article 134 of the Criminal Code of Ukraine]. Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. [Bulletin of the Criminological Association of Ukraine.]. № 8. S. 56–62. [in Ukrainian]
 20. Shevchuk O.O. (2014) Ekonomichnyi ekvivalent vartosti zhyttia yak stymul rozvytku strakhovoho rynku ta modernizatsii ekonomiky Ukrainy [The economic equivalent of the cost of living as an incentive for the development of the insurance market and modernization of the Ukrainian economy.]. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy. [Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine.]. № 2. S. 13–18. [in Ukrainian]
 21. Arianne de Blaey & Raymond J.G.M. Florax & Piet Rietveld & Erik T. Verhoef. (2000) The Value of Statistical Life in Road Safety: A Meta-Analysis // Tinbergen Institute Discussion Papers 00-089/3, Tinbergen Institute.
 22. Dublin L., Lotka A. (1930) The Money Value of a Man. N.Y.: The Roland Press.
 23. Engel E. (1883) Der Werth des Menschen. Berlin.
 24. Losinger A. (2000) The Anthropological Turn: The Human Orientation of the Theology of Karl Rahner / Transl. with a foreword by D.O. Dahlstrom. N.Y.: Fordham University Press.
 25. Marschak J. (1946) Neumann's and Morgenstern's New Approach to Static Economics. Journal of Political Economy. Vol. 54, No. 2. P. 97–115. DOI: 10.1086/256327
 26. Sudha S., Irudaya R.S. (1999) Female Demographic Disadvantage in India 1981–1991: Sex Selective Abortions and Female Infanticide. Development and Change. July. № 30(3): P. 585–618. DOI: 10.1111/1467-7660.00130.
 27. Trundle M. (2018) Spartan responses to defeat: from a mythical hysiae to a very real sellasia. Brill's Companion to Military Defeat in Ancient Mediterranean Society. / J.H. Clark, B. Turner (eds.). Brill. P. 144–161. DOI: 10.1163/9789004355774_008
 28. Viscusi W.K. (2004) The Value of Life: Estimates with Risks by Occupation and Industry. Economic Inquiry. Vol. 40, No. 1. P. 29–48.

Poltorakov O. “The value of life” as a philosophical and legal concept (axiological articulation)

Schopenhauer argued that “without death there would hardly have been any philosophizing”. Accordingly, the problem of the value of a human life in modern ethical, axiological and socio-cultural thought is one of the most important, since it is inherently linked to the understanding of the purpose and meaning of human existence as such. However, this problem currently remains at least on the semi-periphery of purely philosophical and legal research, usually narrowing down to relatively separate (isolated) practical and applied issues: the death penalty, euthanasia, abortion, etc. An analysis of theoretical and empirical studies by domestic and foreign scholars has made it possible to identify conceptual approaches to understanding the “cost of living” based on the emphasis on the objective (“external”) and subjective (“internal”) components of this ethical and axiological phenomenon, respectively. Accordingly, the dialectical application of the objective and subjective approaches in the study of the “cost of living” issue opens up the prospects for conceptualization of this phenomenon, with a view to its conceptual operationalization and further integrated study of this issue at the theoretical (philosophical and legal), practical (general legal) and applied (criminal law, economic law, etc.) levels. The philosophical and legal conceptualization of the issue (including the use of constructivism, etc.) and the resulting practical development of legal (criminal law, etc.) methodology will facilitate the application of modern approaches to the practical assessment of the cost of life. This, in turn, will allow for a more accurate assessment of the amount of moral and material damage to the families of the victims, and will also contribute to improving the “quality” of human life – increasing the level of human security/protection and providing reimbursements/compensations that largely compensate for the losses caused by the deaths.

Key words: value of life, legal concepts, philosophy of law, axiology of law, human rights, socio-cultural relativism, sociology of law.

УДК: 342.5:336.711(477)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.05>

Романюк Г. О.

РЕГУЛЯТОРНА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах трансформації фінансової системи України суттєво зростає роль небанківських фінансових установ, які виступають важливими суб'єктами ринку фінансових послуг. Цей сегмент включає страховиків, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди, факторингові та лізингові компанії, платіжні установи тощо. Спліт-реформа фінансового нагляду змінила інституційний ландшафт регулювання: функції нагляду за небанківським сектором були передані Національному банку України. Це обумовило зростання значущості правового аспекту регуляторної діяльності Національного банку України у цій сфері. У світлі наближення до європейських стандартів та інтеграції в єдиний фінансовий простір Європейського Союзу особливої уваги потребує оцінка правової ефективності реалізації регуляторної політики Національного банку України.

Метою дослідження є комплексний правовий аналіз інструментів регуляторного впливу та наглядової діяльності Національного банку України на учасників ринку небанківських фінансових послуг, оцінка ефективності існуючих правових механізмів, а також розробка рекомендацій щодо їх удосконалення відповідно до міжнародних практик. Особливу увагу приділено дослідженню балансу між забезпеченням фінансової стабільності та створенням сприятливих умов для розвитку небанківського сектору.

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Зокрема, застосовано: метод системного аналізу, що дозволив виявити структурні особливості регуляторної та наглядової функцій Національного банку України; порівняльно-правовий метод для аналізу відповідності української нормативно-правової бази європейським стандартам; формально-юридичний метод, який дав змогу дослідити зміст нормативно-правових актів Національного банку України; метод правового прогнозування, що використаний для формулювання перспектив правового розвитку регуляторної політики.

У якості джерельної бази проаналізовано чинне законодавство України, включаючи спеціальні закони, постанови Національного банку України, аналітичні матеріали, висновки профільних комітетів Верховної Ради, а також публікації українських і зарубіжних науковців.

У ході дослідження встановлено, що Національний банк України виконує ключову функцію з ліцензування, нагляду та контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері фінансових послуг з боку небанківських надавачів фінансових послуг. Систематизовано інструменти впливу Національного банку України: планові та позапланові перевірки, пруденційні вимоги, застосування адміністративно-господарських санкцій, ведення публічних реєстрів. Також акцентовано на важливості впровадження ризик-орієнтованого підходу до регуляторної діяльності, що дозволяє зосередити ресурси на найбільш значущих загрозах фінансовій стабільності. Виявлено окремі прогалини у нормативному забезпеченні, зокрема щодо регулювання цифрових небанківських послуг.

На підставі отриманих результатів запропоновано напрями вдосконалення правової бази функціонування Національного банку України як мегарегулятора. До перспектив належить розвиток правових інструментів кіберрегулювання та співпраці з міжнародними фінансовими регуляторами, що дозволить забезпечити високу якість та ефективність нагляду за небанківським фінансовим ринком України.

Ключові слова: інституційна спроможність, Національний банк України, державне регулювання, нагляд, регулятор.

Постановка проблеми. У контексті трансформації фінансового сектору України та зростання значення небанківських надавачів фінансових послуг, постає нагальна потреба у належному нормативно-правовому забезпеченні їх регулювання та нагляду. Із передачею функцій державного регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами до Національного банку України (реформа «Спліт»), актуалізувалося питання інституційної спроможності Національного банку України ефективно реалізовувати нові повноваження в межах правового поля.

Сьогодні існує низка викликів у правовому забезпеченні діяльності Національного банку України в цій сфері, серед яких – фрагментарність законодавчої бази, відсутність чітких правових механізмів взаємодії між регулятором і учасниками фінансового ринку, а також потреба у гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу. Недостатня врегульованість окремих аспектів наглядової діяльності може знижувати ефективність регуляторного впливу та створювати правову невизначеність для учасників фінансового ринку.

Таким чином, правовий аспект інституційної спроможності Національного банку України щодо державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором потребує глибокого аналізу та наукового осмислення з метою формування ефективної та узгодженої регуляторної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання фінансового сектору України, зокрема небанківського, знаходиться у фокусі наукової уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів регулювання фінансових ринків зробили такі науковці, як О. Д. Свіриденко, Т. А. Гусарова, А. В. Курбатов, які аналізують особливості правового статусу небанківських фінансових установ, повноваження регуляторів, а також процеси інтеграції до європейського фінансового простору.

Окремі аспекти наглядової функції Національного банку України, зокрема після зміни моделі фінансового нагляду в 2020 році, розглядаються у роботах В. С. Стельмаха, І. В. Міщенко, І. О. Слюсар. Проте, незважаючи на наявність окремих досліджень, системний правовий аналіз інституційної спроможності Національного банку України в нових умовах залишається недостатньо опрацьованим. Актуальним є дослідження правових викликів, з якими стикається регулятор у сфері нагляду за небанківськими надавачами фінансових послуг, а також пошук шляхів вдосконалення нормативного регулювання цієї сфери.

Метою статті є визначення правових аспектів та проблем, що впливають на інституційну спроможність Національного банку України у сфері державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором, а також обґрунтування напрямів удосконалення правового забезпечення цієї діяльності з урахуванням європейських стандартів регулювання.

Завдання дослідження: проаналізувати чинну нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність Національного банку України у сфері державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором; виявити основні правові прогалини, що обмежують ефективність наглядової діяльності Національного банку України; оцінити рівень відповідності національного правового регулювання європейським стандартам та підходам до фінансового нагляду; визначити напрямки удосконалення правового механізму нагляду Національного банку України за небанківськими надавачами фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. Інституційна спроможність Національного банку України у сфері державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором є однією з ключових складових забезпечення стабільності та розвитку фінансової системи країни. В умовах глобалізації та фінансових інновацій роль Національного банку України в контролі за діяльністю небанківських надавачів фінансових послуг стає ще більш важливою, оскільки фінансовий сектор за останні роки переживає значні трансформації, зокрема через активний розвиток фінансових технологій, зміну підходів до управління ризиками та появу нових видів фінансових послуг. Зазначені зміни вимагають від Національного банку України не лише адаптації до нових реалій, але й здатності своєчасно реагувати на виклики, що постають перед фінансовим сектором.

Законодавче підґрунтя для здійснення Національним банком України державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором є чітко визначеним і ґрунтується на ряді спеціальних законів та нормативно-правових актів. Спеціальні закони – це закони України, що встановлюють особливості правового статусу певних груп надавачів фінансових та/або супровідних послуг, надання окремих видів фінансових та/або

супровідних послуг, особливості здійснення окремих видів діяльності з надання фінансових та/або супровідних послуг, особливості державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових та/або супровідних послуг або визначають правовий статус Регулятора [1].

До ключових нормативно-правових актів, які визначають правові засади державного регулювання та нагляду на ринку небанківських фінансових послуг, зокрема належать: Закон України «Про Національний банк України», який визначає основні функції Національного банку України, серед яких важливе місце займає державне регулювання та нагляд за небанківським фінансовим сектором, а також забезпечення фінансової стабільності; Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», що регулює діяльність небанківських надавачів фінансових послуг, встановлюючи вимоги до їх діяльності; Закон України «Про страхування», що регламентує діяльність страховиків, а також їх взаємодію з державними органами; Закон України «Про кредитні спілки», який визначає правовий статус кредитних спілок, регулює їх функціонування.

Правова основа державного регулювання та нагляду є не лише механізмом забезпечення законності та прозорості на ринку фінансових послуг, але й важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності, оскільки будь-які порушення з боку небанківських надавачів фінансових послуг можуть призвести до системних ризиків, що негативно позначаються на економічній ситуації в країні. У цьому контексті Національний банк України виконує функцію гаранта фінансової безпеки, що є особливо актуальним в умовах економічних змін та зовнішніх криз.

Інституційна спроможність Національного банку України в контексті державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором включає не лише наявність правової бази, а й ефективну організаційну структуру, сучасні методи моніторингу та аналізу ризиків, а також кадровий потенціал, здатний забезпечити належний рівень контролю за діяльністю небанківських надавачів фінансових послуг. Це важливі аспекти, оскільки без ефективного застосування законодавчих норм на практиці можуть виникати прогалини, що сприяють виникненню фінансових проблем та загроз для економічної стабільності.

Державне регулювання та нагляд за ринками небанківських фінансових послуг є ключовим елементом забезпечення стабільності та безпеки фінансової системи держави. Основною метою таких заходів є захист прав та інтересів вкладників, кредиторів і інших споживачів, а також запобігання кризовим явищам, які можуть порушити баланс та ефективність фінансового середовища. Цей принцип є важливим з огляду на функціонування ринків небанківських фінансових послуг, що включають значний спектр різноманітних фінансових інструментів і операцій, які можуть бути вразливими до ринкових коливань і невизначеності.

Державне регулювання фінансового сектору є сукупністю заходів, що здійснюються Національним банком України з метою захисту прав і законних інтересів клієнтів. Цей процес передбачає створення та вдосконалення нормативної бази, яка визначає принципи діяльності з надання фінансових та супровідних послуг, а також регулює діяльність надавачів таких послуг. Зокрема, Національний банк України, як регулятор, встановлює загальні принципи для діяльності небанківських фінансових установ, а також визначає порядок нагляду та контролю за дотриманням законодавчих вимог [2].

Нормативно-правове регулювання, що здійснюється Національним банком України, спрямоване на запобігання ризикам, які можуть виникнути внаслідок неналежного надання фінансових послуг. Це включає забезпечення прозорості діяльності фінансових установ, регулювання діяльності небанківських фінансових груп, а також контроль за відповідністю їхньої діяльності вимогам законодавства, що забезпечує правову визначеність та сприяє захисту прав споживачів фінансових послуг.

Державний нагляд за діяльністю небанківських надавачів фінансових послуг включає регулярний моніторинг фінансового стану таких організацій, перевірки їх відповідності нормативно-правовим вимогам, а також оперативне реагування на виявлені порушення.

Наглядова діяльність Національного банку України передбачає не лише здійснення планових та позапланових перевірок, але й моніторинг фінансової звітності, обстеження внутрішніх процедур і контролю, що мають запобігти фінансовим зловживанням, шахрайству або іншим порушенням у сфері надання фінансових послуг. Зокрема, важливим є отримання об'єктивної та достовірної інформації про діяльність небанківських установ, що дозволяє регулятору вчасно реагувати на ризики, забезпечуючи стабільність фінансової системи.

У межах реалізації повноважень у сфері державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором, Національний банк України виконує комплекс завдань, що мають за мету забезпечення ефективного функціонування, стабільності та динамічного розвитку фінансового ринку поза межами банківської системи. Ці завдання формують нормативно визначене ядро регуляторної політики та спрямовані на досягнення стратегічних цілей публічного управління у сфері фінансових послуг [3].

Серед основних завдань Національного банку України слід виокремити розробку та імплементацію єдиної державної політики у сфері регулювання фінансових послуг, що забезпечує нормативну уніфікацію та послідовність регуляторних підходів. Захист прав споживачів та учасників фінансового ринку, як важлива складова правової держави, реалізується через створення процедурних гарантій і наглядових інструментів, спрямованих на попередження порушень та забезпечення правового захисту.

До фундаментальних завдань також належить забезпечення структурної цілісності та функціональної ефективності ринку, що потребує як нормативної стабільності, так і адаптивної регуляторної політики. Формування сприятливого середовища для мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного розміщення передбачає створення умов для сталого інвестування та розвитку фінансових інструментів.

Національний банк України відіграє ключову роль у забезпеченні добросовісної конкуренції, недопущенні монополізації та зловживання домінуючим становищем. Одночасно важливим є забезпечення недискримінаційного доступу до фінансових послуг, що є необхідною умовою соціально-економічної інклюзії.

Юридично значущими є заходи з урегулювання конфліктів інтересів, які становлять загрозу не лише для окремих учасників ринку, а й для системної стабільності в цілому. До зазначеного комплексу завдань долучається також сприяння фінансовій стабільності та протидія накопиченню системних ризиків, що вимагає застосування як макропруденційних, так і мікропруденційних механізмів.

Контроль за додержанням вимог законодавства та регуляторних актів є інструментом забезпечення правопорядку та запобігання фінансовим правопорушенням. Особливої уваги заслуговує підвищення прозорості функціонування фінансового ринку, що передбачає публічність звітності, відкритість регуляторних процедур та доступність інформації для всіх зацікавлених сторін.

Не менш важливою є інтеграція у європейський фінансовий простір, що передбачає імплементацію *acquis communautaire*, адаптацію регуляторних норм до стандартів Європейського Союзу та забезпечення взаємної сумісності фінансових систем. Водночас просвітницька діяльність Національного банку України у сфері фінансової грамотності сприяє підвищенню рівня обізнаності споживачів та зміцненню культури відповідального користування фінансовими послугами.

Наостанок, важливою складовою діяльності регулятора є забезпечення відкритих, правових і збалансованих відносин з учасниками ринку, що включає своєчасний обмін інформацією, правову визначеність процедур та створення умов для ефективного діалогу в межах чинного законодавства.

З огляду на динамічний розвиток ринку небанківських фінансових послуг, особливо в контексті посилення ролі технологічних інновацій та фінансових послуг онлайн, Національний банк України стикається з новими викликами щодо ефективності державного регулювання та нагляду за небанківськими надавачами фінансових послуг. Потрібна постійна

адаптація законодавчої бази, що дозволяє забезпечити правову визначеність та підтримувати високу якість нагляду.

Зокрема, в умовах інтеграції фінансових технологій та розвитку нових моделей бізнесу, таких як фінансові платформи та криптовалюти, важливо забезпечити баланс між інноваційністю та надійністю регулювання. Одним із важливих аспектів є підвищення прозорості діяльності небанківських надавачів фінансових послуг, розвитку механізмів контролю за ризиками, а також удосконалення процедур взаємодії між регулятором та фінансовими установами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інституційна спроможність Національного банку України у сфері державного регулювання та нагляду за небанківським фінансовим сектором є критично важливою передумовою стабільного функціонування та розвитку фінансової системи держави. У результаті дослідження встановлено: правова база, яка регулює діяльність Національного банку України як регулятора небанківського сегменту, є достатньо розвиненою та охоплює основні аспекти взаємодії між регулятором і небанківськими надавачами фінансових послуг.

Національний банк України ефективно реалізує свої повноваження через впровадження сучасних підходів до моніторингу, аналізу ризиків і нормативного регулювання, що дозволяє забезпечити належний рівень прозорості та законності на фінансовому ринку. Значну увагу приділено також захисту прав споживачів фінансових послуг та забезпеченню чесної конкуренції на ринку.

Водночас, з урахуванням динаміки трансформацій у фінансовому секторі, зокрема активного розвитку фінансових технологій, цифрових платформ і нових моделей бізнесу, Національний банк України потребує постійної адаптації своїх регуляторних підходів та нормативно-правової бази до нових викликів. Це включає інтеграцію інновацій, посилення прозорості та вдосконалення механізмів контролю за небанківськими надавачами фінансових послуг.

Таким чином, інституційна спроможність Національного банку України має забезпечувати не лише відповідність сучасним викликам, але й випереджальну реакцію на потенційні ризики, сприяючи формуванню стійкої, конкурентоспроможної та інтегрованої у світовий фінансовий простір системи нагляду за небанківським фінансовим сектором.

Використана література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 28.04.2025).
2. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-ІХ. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 28.04.2025).
3. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-ХІV. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Law of Ukraine No. 254k/96-VR, June 28, 1996. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, no. 30, art. 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (accessed April 28, 2025) [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii [On Financial Services and Financial Companies]: Law of Ukraine No. 1953-IX, December 14, 2021. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (accessed April 28, 2025) [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro Natsionalnyi bank Ukrainy [On the National Bank of Ukraine]: Law of Ukraine No. 679-XIV, May 20, 1999. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (accessed April 28, 2025) [in Ukrainian].

Romaniuk H. The regulatory role of the National bank of Ukraine in the non-banking financial services market: a legal perspective

In the context of the ongoing transformation of Ukraine's financial system, the role of non-banking financial institutions has significantly increased, positioning them as vital actors in the financial services market. This segment includes insurers, credit unions, financial companies, pawnshops, factoring and leasing companies, payment institutions, among others. The "split" reform of financial supervision has reshaped the institutional landscape of regulation, transferring supervisory responsibilities over the non-banking sector to the National Bank of Ukraine. This shift has underscored the importance of the legal aspect of the National Bank's regulatory activity in this area. In light of Ukraine's approximation to European standards and integration into the single financial area of the European Union, assessing the legal effectiveness of the National Bank's regulatory policy implementation has become particularly important.

The purpose of this study is to conduct a comprehensive legal analysis of the regulatory tools and supervisory activities employed by the National Bank of Ukraine concerning the non-banking financial services market participants. The study evaluates the effectiveness of existing legal mechanisms and proposes recommendations for their improvement in line with international practices. Special attention is devoted to exploring the balance between ensuring financial stability and fostering favorable conditions for the development of the non-banking sector.

The methodological framework of the article is based on general scientific and specialized legal research methods. Specifically, it employs the method of system analysis to identify structural features of the National Bank's regulatory and supervisory functions; the comparative legal method to analyze the compliance of Ukraine's regulatory framework with European standards; the formal legal method to examine the content of normative acts issued by the National Bank of Ukraine; and the legal forecasting method to propose prospective developments in regulatory policy. The source base includes current Ukrainian legislation, special laws, National Bank resolutions, analytical materials, conclusions of relevant parliamentary committees, as well as publications by Ukrainian and international scholars.

The research establishes that the National Bank of Ukraine plays a key role in licensing, supervision, and legal compliance monitoring within the financial services sector, especially for non-banking entities. The study systematizes the regulatory tools of the National Bank of Ukraine, such as scheduled and unscheduled inspections, prudential requirements, administrative and economic sanctions, and the maintenance of public registries. It also emphasizes the importance of a risk-based regulatory approach that prioritizes resources on the most significant threats to financial stability. Certain regulatory gaps are identified, particularly in the governance of digital non-banking services.

Based on the findings, the article proposes directions for enhancing the legal framework of the National Bank of Ukraine's operation as a mega-regulator. Prospective developments include the evolution of legal instruments for cyber-regulation and increased cooperation with international financial regulators, aimed at ensuring high-quality and effective supervision of Ukraine's non-banking financial market.

Key words: institutional capacity, National Bank of Ukraine, state regulation, supervision, regulator.

УДК 342.7:341.231.14-056.26(477:4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.06>

Стан М. Р.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У статті проаналізовано питання гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу у галузі забезпечення прав осіб з інвалідністю. Встановлено, що гармонізація національного законодавства України із законодавством ЄС є однією з основних умов досягнення стратегічної мети України – вступу до Європейського Союзу (відповідності «Копенгагенським критеріям») та забезпечення прав осіб з інвалідністю, зокрема, осіб з інвалідністю внаслідок війни для їх реінтеграції та включення в повноцінне суспільне життя. Автором розкрито питання правильного застосування термінів «адаптація», «узгодження», «наближення» та «гармонізація». З'ясовано, що адаптація та узгодження є компонентами процесів наближення та гармонізації. Проаналізовано ієрархію законодавства ЄС, яка складається з первинного права (основоположні нормативно-правові акти союзу) та вторинного права, а також правових інструментів «м'якої сили», до яких відноситься Стратегія прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки під назвою «Союз Рівності». Визначено типи нормативно-правових актів (регламенти, директиви, рішення), норми яких підлягають імплементації, а також межі та способи імплементації кожного з цих типів документів, зокрема, право дискреції країн при імплементації директив. Відтак проаналізовано нормативно-правові акти, що становлять основу законодавства ЄС у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. До них відносяться Директива 2019/882 від 17 квітня 2019 року про вимоги до доступності продуктів і послуг та Директива 2024/2841 від 23 жовтня 2024 року про створення Європейської картки інвалідності та Європейської паркувальної картки для осіб з інвалідністю. Автором сформовано висновки за результатами дослідження та запропоновано напрям подальших досліджень щодо питань аналізу законодавства України на предмет необхідності внесення змін та доповнень для його гармонізації із законодавством ЄС.

Ключові слова: особи з інвалідністю, гармонізація, наближення, Європейський Союз, Копенгагенські критерії, право, мораль, європейська інтеграція, особи з інвалідністю внаслідок війни.

Постановка проблеми. Вступ України в Європейський Союз є стратегічною, конституційно закріпленою метою нашої держави [6]. Гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу, тобто імплементація нормативно-правових актів Європейського Союзу в законодавство України є наступним кроком після подання заявки на членство в Європейському Союзі [2] та відкриття офіційних перемовин щодо вступу України в даний союз [15].

Для того, щоб стати повноправним членом Європейського Союзу, наша держава має відповісти так званим «Копенгагенським критеріям», до яких, зокрема відноситься «здатність ефективно впроваджувати правила, стандарти та політику, що складають сукупність законодавства ЄС» [17].

Одним з основоположних нормативно-правових актів Європейського Союзу є Хартія Європейського Союзу про основоположні права, стаття 26 якої передбачає визнання право осіб з інвалідністю користуватись заходами, спрямованими на їх інтеграцію та участь у суспільному житті [18].

Внаслідок бойових дій, спричинених військовою агресією Російської Федерації проти України [8], в Україні збільшується кількість осіб з інвалідністю, а саме тих, котрі належать до осіб з інвалідністю внаслідок війни. Статус особи з інвалідністю внаслідок війни присвоюється військовослужбовцям та партизанам, які отримали поранення чи каліцтва під час захисту Батьківщини [11]. Забезпечення прав, свобод та законних інтересів таких осіб, зокрема здійснення заходів, що спрямовані на їх реінтеграцію та повне включення у суспільне життя, має бути пріоритетом державної політики. Зазначена проблематика дослідження знаходиться на стику права та моралі.

Гармонізація (наближення) законодавства України з законодавством Європейського Союзу дозволить наблизитись до досягнення одразу двох важливих, а саме моральних та правових цілей нашої держави – відповідності критеріям вступу в Європейський Союз та забезпеченню прав осіб з інвалідністю, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, що робить дослідження гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у галузі забезпечення прав осіб з інвалідністю особливо актуальним.

Мета дослідження. У статті здійснюється аналіз системи законодавства Європейського Союзу, спрямований на визначення нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту прав осіб з інвалідністю для формування подальших пропозицій щодо внесення змін у законодавство України з метою його гармонізації із законодавством ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гармонізація законодавства України із законодавством ЄС у сфері захисту прав осіб з інвалідністю заслуговує на особливу увагу серед науковців, тому досліджувана тематика представлена працями вчених. Відтак питання захисту прав дітей з інвалідністю були опрацьовані Андрусишиним Б.І. [14], Синьовим В.М. та Сагайдак І.О. Питанню захисту прав дітей з інвалідністю в умовах воєнних конфліктів приділила увагу Опольська Н.М. [4]. Питання гармонізації законодавства України із законодавством ЄС аналізувалось Лукасевич-Крутиник І.С. [5], питанню правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу присвятила своє дослідження Гавронська Т.В. Досліджували питання забезпечення права на освіту для ветеранів війни (у т.ч. осіб з інвалідністю внаслідок війни) Горінов П.В. та Драпушко Р.Г. [3].

Виклад основного матеріалу. Шлях до набуття статусу члена Європейського Союзу є тривалим та складним процесом, який розпочався у 2014 році із підготовки і подальшого підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. З того моменту законодавство України почали приводити у відповідність із законодавством Європейського союзу. Зокрема зміни відбулись у галузі забезпечення прав осіб з інвалідністю, разом з тим дітей з інвалідністю [14, с. 76].

Наразі Україна та Європейський Союз відкрили переговори про вступ. Загальновідомо, що переговори про вступ поділяють на 6 тематичних блоків:

- 1) основи;
- 2) внутрішній ринок;
- 3) конкуренція та розвиток інклюзивності;
- 4) озеленення, транспорт та енергетика;
- 5) ресурси, сільське господарство та політика згуртованості;
- 6) зовнішні відносини.

Тематичні блоки об'єднують 33 переговорні розділи. Окремо (поза межами блоків) будуть розглядати розділи № 34 «Інституції» та № 35 «Інші питання» [13]. Відкриття переговорів щодо кожного з блоків відбувається окремо. Проведення перемовин за кожним з розділів означає приведення національного законодавства у відповідність із законодавством ЄС у визначеній сфері.

Для того, щоб стати членом Європейського Союзу, кандидат на членство має відповідати певним критеріям:

«1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист меншин;

2) функціонуюча ринкова економіка та здатність справлятися з конкурентним тиском ринкових сил у ЄС;

3) здатність кандидата брати на себе зобов'язання, пов'язані з членством, включаючи можливість ефективно впроваджувати правила, стандарти та політики, що складають сукупність законодавства союзу («acquis»), а також дотримуватись цілей політичного, економічного та валютного союзу» [17].

Дані критерії мають неформальну назву «Копенгагенські» через їх затвердження Європейською радою у 1993 році у місті Копенгаген. Необхідно зазначити про важливість у контексті даного дослідження останнього критерію, що полягає у процесі приведення національного законодавства у відповідність із законодавством ЄС.

Щодо цього процесу у науковій літературі та нормативно-правових актах відсутня єдність термінології. В результаті цього встановлено, що застосовуються терміни «адаптація», «наближення», «узгодження», «гармонізація». Відтак Лукасевич-Крутник І. дійшла до висновку, що терміни «адаптація», «наближення» та «гармонізація» є синонімами. Водночас дослідниця пропонує використовувати термін «гармонізація», оскільки саме його застосовано в основоположних документах ЄС [5, с. 54]. Натомість Абросімов С. дотримується думки, що адаптація є складником процесу гармонізації, а саме його завершальним етапом [1, с. 222]. Заразом існує думка, що різнорідність термінології пов'язана в першу чергу із відсутністю єдиного підходу (централізації) щодо перекладу нормативно-правових актів Європейського Союзу на українську мову, що і призвело до введення, як в нормативно-правову базу України [10], так і в офіційну комунікацію профільного міністерства [12] різні переклади одного і того ж терміну [16]. Автор вважає, що з урахуванням викладеного у посібнику з перекладу актів права ЄС українською мовою [7, с. 20–28], термін «узгодження» варто використовувати для опису процесу вироблення спільних підходів щодо застосування уніфікованої термінології. Терміном «адаптація» слід користуватись для опису процесів аналізу та підготовки євроінтеграційних законопроектів, тобто для опису процесу оцінки того, як, у який спосіб та наскільки потрібно змінити законодавство України, щоб привести його у відповідність із законодавством ЄС та вироблення відповідних пропозицій щодо внесення таких змін. Очевидно, що «узгодження» та «адаптація» є складовими частинами процесу «наближення» законодавства України до законодавства Європейського Союзу, кінцевим результатом якого є «гармонізація», тобто приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС. Доцільно підкреслити, що наближення та гармонізація не є тотожними процесами, оскільки термін наближення правильно застосовувати для опису процесу приведення законодавства країни кандидата на вступ із законодавством ЄС. Даний процес характеризується імплементацією країною кандидаткою нормативно-правових актів Європейського Союзу, які вже є чинними на території союзу. Натомість термін гармонізація коректно застосовувати для опису процесу приведення законодавства країн-членів у відповідність із прийнятими нормативно-правовими актами ЄС. Варто зазначити, що країна-кандидат на вступ може здійснювати обидва процеси, якщо вона одночасно імплементує як законодавство ЄС, яке вже є чинним на території союзу, так і те, яке лише прийняте відповідними органами союзу і підлягає імплементації всіма країнами-членами. Для цілей даного дослідження правильним буде застосування обох термінів, таких як «наближення» і «гармонізація», оскільки воно зосереджене на аналізі питання щодо повного приведення законодавства України із законодавством Європейського Союзу у визначеній сфері, відтак охоплює імплементацію як вже чинного законодавства ЄС, так і того, що лише прийняте і перебуває на стадії імплементації на рівні союзу.

Ієрархія законодавства ЄС складається з первинного та вторинного права. До первинного права відносяться засадничі нормативно-правові акти союзу, а саме: Договір про Європейський Союз, що встановлює основні конституційні принципи, на яких заснований Європейський Союз; Договір про функціонування Європейського Союзу, що встановлює сфери повноважень Європейського Союзу та принципи, за якими він функціонує; Хартія Європейського Союзу про основоположні права. До вторинного права відносяться регламенти, директиви та рішення. Регламенти встановлюють загальнообов'язкові норми права, що підлягають імплементації на національному рівні у повному обсязі. Директиви ж встановлюють лише загальну рамку та мету, яку повинні досягнути держави-члени, імплементувавши директиву. Характерно, що кожна держава-член вільна у виборі форм та методів імплементації директиви. При цьому дискреція держави-члена не є абсолютною, оскільки імплементація директиви має бути чіткою, точною та повною, окрім того, межі дискреції можуть міститись у самій директиві. Рішення також підлягають обов'язковому виконанню/імплементації у повному обсязі, але на відміну від регламентів вони здебільшого є нормативно-правовими актами індивідуальної дії, тобто призначені для виконання певним визначеним суб'єктом, наприклад країною-членом, щодо якої Європейська комісія прийняла відповідне рішення. До того ж, правова система ЄС

мітить правові інструменти «м'якої сили». До цих інструментів відносяться рекомендації, думки, рамкові програми, резолюції, настанови та кодекси поведінки. Країни-члени не мають прямого обов'язку імплементувати відповідні документи, але зобов'язані враховувати їх у розробці законодавства чи реалізації політики у визначеній сфері [27, с. 256–260]. Отже, проведене дослідження підтверджує, що обов'язковими для імплементції є рекомендації та директиви ЄС, відтак документи «м'якої сили» мають враховуватися при нормотворчому та правозастосовному процесі.

Варто зазначити, що окремі положення, які стосуються забезпечення прав осіб з інвалідністю, містяться у чималій кількості нормативно-правових актів. Захист трудових прав, зокрема осіб з інвалідністю, закріплено в Директиві 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р., що встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. Крім того зазначена директива встановлює заборону на дискримінацію працівників з інвалідністю (ст. 1), а також встановлює зобов'язання щодо використання принципу розумного пристосування при облаштуванні робочого місця особи з інвалідністю (ст. 5) [9]. Що стосується захисту прав пасажирів з інвалідністю, то законодавство ЄС містить окремі регулювання щодо захисту пасажирів повітряного [19], водного [21], наземного [20], та залізничного [24] транспорту. У такий спосіб особливу увагу привертають нещодавно прийняті нормативно-правові акти галузевого характеру (у сфері захисту прав осіб з інвалідністю), імплементція яких ще відбувається у самому Європейському Союзі.

До прийнятих нормативно-правових актів галузевого характеру перш за все варто віднести Директиву 2019/882 від 17 квітня 2019 року про вимоги до доступності продуктів і послуг [23] та Директиву 2024/2841 від 23 жовтня 2024 року про створення Європейської картки інвалідності та Європейської паркувальної картки для осіб з інвалідністю [22].

Директива 2019/882 від 17 квітня 2019 року про вимоги до доступності продуктів і послуг – це нормативно-правовий акт, метою якого є гармонізація законодавства країн-членів ЄС у сфері доступності продуктів та послуг для осіб з інвалідністю. Характерно, що друга її назва – «Європейський акт про доступність». Дія відповідної директиви поширюється на певні товари, а саме: персональні комп'ютери, термінали самообслуговування, банкомати, споживче обладнання з інтерактивними обчислювальними можливостями, що використовується для електронних комунікаційних послуг. До послуг, на які поширюється дія вищезазначеної директиви, відносяться: електронні комунікаційні послуги, вебсайти, мобільні програми, послуги з доступу до аудіовізуальних медіасервісів. Загалом даний нормативно-правовий акт складається з 35 статей, об'єднаних у 11 глав, а також 6 додатків до директиви. Даний документ встановлює вимоги щодо доступності, тому містить технічні стандарти та специфікації, зокрема, встановлює зобов'язання країн-членів допускати на ринок лише ті продукти та послуги, які відповідають вимогам доступності. Варто зазначити, що документом встановлено зобов'язання для суб'єктів господарювання, що продають/виготовляють продукти чи надають послуги, а також вимоги щодо маркування продукції та норми ринкового нагляду. Дана директива є комплексною й охоплює різні сфери господарської та адміністративної діяльності, тому її імплементція повинна включати розроблення як законів, так і підзаконних нормативно-правових актів, а також внесення змін в чинні нормативно-правові акти. Що стосується термінів імплементції, то законодавство країн-членів мало б бути гармонізоване відповідно до директиви до 28 червня 2022 року, а набрати чинності до 28 червня 2025 року [23].

Наступним важливим документом у рамках цього дослідження є Директива 2024/2841 від 23 жовтня 2024 року про створення Європейської картки інвалідності та Європейської паркувальної картки для осіб з інвалідністю, яка встановлює загальні правила щодо видачі документа, що підтверджує статус особи з інвалідністю (Європейська картка інвалідності) [22]. Даний нормативно-правовий спрямований на уніфікацію вимог до документа, що підтверджує статус особи з інвалідністю і спрямований на те, щоб особи з інвалідністю могли повною мірою скористатись однією з 4 свобод ЄС, закріпленої у статті 46 Договору про функціонування Європейського Союзу, а саме свободи переміщення осіб всередині союзу [25]. Директива

спрямована на уніфікацію умов і засобів паркування для осіб з інвалідністю, а також на забезпечення доступу для осіб з інвалідністю до громадського транспорту та користування перевагами, що надаються у відповідній країні-члені ЄС. Тобто наведений нормативно-правовий акт спрямований на вироблення єдиних вимог до документа, який засвідчує статус людини, як особи з інвалідністю. Згідно із ним така людина може скористатись перевагами, можливостями цього документа у будь-якій країні-члені ЄС. Щодо термінів імплементації, то законодавство країн-членів має бути гармонізоване відповідно до директиви до 06 червня 2027 року, а набрати чинності до 06 червня 2028 року [22]. Імплементація цієї директиви буде особливо важливою для України, оскільки дозволить тут і зараз імплементувати законодавство ЄС. Відтак забезпечить особам з інвалідністю внаслідок війни розширені можливості мобільності, що допоможе їм реінтегруватись у суспільне життя.

Обидві директиви об'єднують те, що вони перебувають на стадії імплементації в самому Європейському Союзі, тому імплементуючи їх Україна може набутися унікального досвіду саме гармонізації, а не адаптації свого законодавства із законодавством ЄС у цій сфері.

Окрім директив, на увагу заслуговує акт «м'якої сили» ЄС – Стратегія прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки під назвою «Союз Рівності». Дана стратегія описує напрямки діяльності ЄС у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю. Зокрема, цією стратегією передбачено створення Європейської картки інвалідності до кінця 2023 року та оновлення стратегії із працевлаштування таких осіб [26].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтверджує, що імплементуючи законодавство Європейського Союзу наша держава може досягнути одразу двох важливих цілей: моральних та правових, що передбачає забезпечення прав осіб з інвалідністю, створення умов для їх інтеграції (зокрема реінтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни) та отримання членства в ЄС через процес наближення та гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, а саме у галузі захисту прав осіб з інвалідністю. Варто додати, що важливим аспектом є те, що система права ЄС надає певну дискрецію країнам, які імплементують законодавство ЄС. Безсумнівно, що це є надзвичайно важливим для нашої держави, з урахуванням важливого досвіду та складних умов, які склались через військові дії. Дана дискреція надає можливість Україні імплементувати законодавство ЄС у сфері захисту прав осіб з інвалідністю відповідно до реальних викликів та потреб нашої країни. Тим більше, що за результатами цієї адаптації та імплементації Україна набуде унікальної експертизи з визначеного питання, якою зможе ділитись вже на наднаціональному рівні шляхом долучення до розробки законодавства ЄС як до початку вступу в даний союз, так і після нього.

Отже, у межах отриманих результатів цієї статті можна намітити перспективи подальшого студіювання в напрямі аналізу законодавства України на предмет необхідності внесення змін та доповнень для його наближення та гармонізації із законодавством ЄС.

Використана література:

1. Абросімов С. А. Поняття та зміст адаптації цивільного законодавства України до законодавства ЄС у сфері купівлі-продажу. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4. С. 222.
2. Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Горінов П., Драпушко Р. Право на інклюзивну освіту для ветеранів російсько-української визвольної війни. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право*. 2024. № 42. С. 17–27. URL: <https://doi.org/10.31392/npu-nc.series18.2024.42.03> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Діти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства (правовий аспект) : монографія / ред.: Б. І. Андрусишин, В. Ю. Стеценко. Київ : НПУ ім. М.П.Драгоман., 2021. 234 с.
5. Лукасевич-Крутник І. С. Теоретичні засади правового регулювання договірних відносин з надання транспортних послуг у цивільному праві України: монографія. Тернопіль, 2019. 474 с.

6. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції : Указ Президента України від 20.04.2019 № 155/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155/2019#Text> (дата звернення: 11.01.2025).
7. Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою. частина Б. : Посібник. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2024. 289 с.
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 6 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.01.2025).
9. Про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності : Директива від 27.11.2000 № 2000/78. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text (дата звернення: 19.01.2025).
10. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV : станом на 4 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 18.01.2025).
11. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/conv#n82> (дата звернення: 14.01.2025).
12. Процес вступу до ЄС крок за кроком. *EU Neighbourseast*. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/proczes-vstupu-do-yes-krok-za-krokom/> (дата звернення: 15.01.2025).
13. Словник перемовин про вступ до ЄС – Європейська інтеграція – European integration portal. *European integration portal*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/slovnyk-peremovyn-pro-vstup-do-yes/> (дата звернення: 18.01.2025).
14. Соціально-правовий захист дітей в Україні : монографія / ред. Б. І. Андрусишин. Київ : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2017. 264 с.
15. Україна офіційно розпочала перемовини про вступ з ЄС – Новини – European integration portal. *European integration portal*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ofitsijno-rozpochala-peremovynu-pro-vstup-z-yes/> (дата звернення: 10.01.2025).
16. Хорольський Р. Чи можна усунути плутанину в євроінтеграційній термінології? *Центр «Нова Європа»*. URL: <https://neweurope.org.ua/analytics/nablyzhennya-adaptatsiya-aproksymatsiya-garmonizatsiya-zakonodavstva-chy-mozhna-usunuty-plutanynu-v-yevrointegratsijnij-terminologiyi/> (дата звернення: 18.01.2025).
17. Accession criteria (Copenhagen criteria) – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:accession_criteria_copenhagen (date of access: 11.01.2025).
18. Charter of Fundamental Rights of the European Union : of 06.12.2000 no. 2016/C 202/02 : as of 6 July 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (date of access: 12.01.2025).
19. Concerning the rights of disabled persons and persons with reduced mobility when travelling by air : Regulation of 05.06.2006 no. 1107/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006R1107> (date of access: 19.01.2025).
20. Concerning the rights of passengers in bus and coach transport and amending Regulation (EC) No 2006/2004 : Regulation of 16.02.2011 no. 181/2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011R0181> (date of access: 19.01.2025).
21. Concerning the rights of passengers when travelling by sea and inland waterway and amending Regulation (EC) No 2006/2004 : Regulation of 24.11.2010 no. 1177/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32010R1177> (date of access: 19.01.2025).
22. Establishing the European Disability Card and the European Parking Card for persons with disabilities : Directive of 23.10.2024 no. 2024/2841. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024L2841> (date of access: 27.01.2025).
23. On the accessibility requirements for products and services : Directive of 17.04.2019 no. 2019/882. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0882> (date of access: 22.01.2025).
24. On rail passengers' rights and obligations (recast) : Regulation of 29.04.2021 no. 2021/782. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0782> (date of access: 19.01.2025).

25. Treaty on the Functioning of the European Union : Treaty of 05.03.1957 : as of 1 September 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT> (date of access: 06.02.2025).
26. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030 : COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS of 03.03.2021.
27. Widdershoven R. Administrative Law of the European Union, its Member States and the United states / ed. by R. Seerden. 2nd ed. Cambridge-Portland-Anrwerpen : Interesentis Ltd, 2012. 393 p.

References:

1. Abrosimov S. A. (2020) Poniattia ta zmist adaptatsii tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva YeS u sferi kupivli-prodazhu. [The concept and content of the adaptation of Ukrainian civil legislation to EU legislation in the field of purchase and sale] *Universytetski naukovi zapysky*. № 3–4. S. 222. [in Ukrainian].
2. Volodymyr Zelenskyi pidpysav zaiavku na chlenstvo Ukrainy u Yevropeiskomu Soiuzi [Volodymyr Zelenskyy signed Ukraine's application for membership in the European Union] – Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (data zvernennia: 10.01.2025) [in Ukrainian].
3. Horinov P., Drapushko R. (2024) Pravo na inkluzyvnu osvitu dlia veteraniv rosiisko-ukrainskoi vyzvolnoi viiny [The right to inclusive education for veterans of the Russian-Ukrainian Liberation War]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii* 18. Pravo. 2024. № 42. S. 17–27. URL: <https://doi.org/10.31392/npu-nc.series18.2024.42.03> (data zvernennia: 15.01.2025) [in Ukrainian].
4. (2021) Dity v umovakh hlobalizatsii tak informatyzatsii suspilstva (pravovyi aspekt) : monohrafiia / red.: B. I. Andrusyshyn, V. Yu. Stetsenko. Kyiv [Children in the conditions of globalization and informatization of society (legal aspect): monograph] NPU im. M.P.Drahoman., 234 s [in Ukrainian].
5. Lukasevych-Krutnyk I. S. (2019) Teoretychni zasady pravovoho rehuliuвання dohovirnykh vidnosyn z nadannia transportnykh posluh u tsyvilnomu pravi Ukrainy: monohrafiia. [Theoretical principles of legal regulation of contractual relations for the provision of transport services in the civil law of Ukraine: monograph] Ternopil, 474 s [in Ukrainian].
6. Pytannia yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtratsii : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.04.2019 № 155/2019. [Issues of European and Euro-Atlantic integration: Decree of the President of Ukraine dated 20.04.2019 No. 155/2019] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155/2019#Text> (data zvernennia: 11.01.2025) [in Ukrainian].
7. (2024) Posibnyk z perekladu aktiv prava YeS ukrainskoiu movoiu. chastyna B. : Posibnyk [Manual for the translation of EU legal acts into Ukrainian. Part B.: Manual.] Kyiv : VPTs «Kyiv. un-t», 289 s [in Ukrainian].
8. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022 : stanom na 6 liut. 2025 r. [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 02/24/2022 No. 64/2022: as of Feb. 6, 2025.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (data zvernennia: 12.01.2025) [in Ukrainian].
9. Pro vstanovlennia zahalnykh ramok dlia odnakovoho stavlennia u sferi zainiatosti ta profesiinoi diialnosti : Dyrektyva vid 27.11.2000 № 2000/78. [Establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation: Directive No. 2000/78 of 27.11.2000.] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text (data zvernennia: 19.01.2025) [in Ukrainian].
10. Pro Zahalnodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 № 1629-IV : stanom na 4 lystop. 2018 r. [On the National Program for Adapting the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union: Law of Ukraine dated 18.03.2004 No. 1629-IV: as of November 4, 2018.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (data zvernennia: 18.01.2025) [in Ukrainian].
11. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu : Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 № 3551-XII : stanom na 1 sich. 2025 r. [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine dated 22.10.1993 No. 3551-XII: as of Jan. 1, 2025.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/conv#n82> (data zvernennia: 14.01.2025) [in Ukrainian].

12. Protses vstupu do YeS krok za krokom. EU Neighbourseast. [The process of joining the EU step by step. EU Neighbourseast.] URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/proczes-vstupu-do-yes-krok-za-krokom/> (data zvernennia: 15.01.2025) [in Ukrainian].
13. Slovnyk peremovyn pro vstup do YeS – Yevropeiska intehtatsiia – European integration portal. European integration portal. [EU accession negotiations glossary – European integration – European integration portal.] URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/slovnyk-peremovyn-pro-vstup-do-yes/> (data zvernennia: 18.01.2025) [in Ukrainian].
14. (2017) Sotsialno-pravovyi zakhyst ditei v Ukraini : mononrafiia / red. B. I. Andrusyshyn. Kyiv [Social and legal protection of children in Ukraine: monograph] NPU im. M.P.Drahomanova, 264 s [in Ukrainian].
15. Ukraina ofitsiino rozpochala peremovyny pro vstup z YeS – Novyny – European integration portal. European integration portal. [Ukraine officially launched accession negotiations with the EU – News – European integration portal.] URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ofitsijno-rozpochala-peremovyny-pro-vstup-z-yes/> (data zvernennia: 10.01.2025) [in Ukrainian].
16. Khorolskyi R. Chy mozna usunuty plutanyu v yevrointehtatsiinii terminolohii? [Can the confusion in European integration terminology be eliminated?] Tsentr «Nova Yevropa». URL: <https://neweurope.org.ua/analytics/nablyzhennya-adaptatsiya-aproksymatsiya-garmonizatsiya-zakonodavstva-chy-mozhna-usunuty-plutanyu-v-yevrointehtatsijnij-terminologiyi/> (data zvernennia: 18.01.2025) [in Ukrainian].
17. Accession criteria (Copenhagen criteria) – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:accession_criteria_copenhagen (date of access: 11.01.2025)
18. Charter of Fundamental Rights of the European Union : of 06.12.2000 no. 2016/C 202/02 : as of 6 July 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (date of access: 12.01.2025)
19. Concerning the rights of disabled persons and persons with reduced mobility when travelling by air : Regulation of 05.06.2006 no. 1107/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006R1107> (date of access: 19.01.2025)
20. Concerning the rights of passengers in bus and coach transport and amending Regulation (EC) No 2006/2004 : Regulation of 16.02.2011 no. 181/2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011R0181> (date of access: 19.01.2025)
21. Concerning the rights of passengers when travelling by sea and inland waterway and amending Regulation (EC) No 2006/2004 : Regulation of 24.11.2010 no. 1177/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32010R1177> (date of access: 19.01.2025)
22. Establishing the European Disability Card and the European Parking Card for persons with disabilities : Directive of 23.10.2024 no. 2024/2841. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024L2841> (date of access: 27.01.2025)
23. On the accessibility requirements for products and services : Directive of 17.04.2019 no. 2019/882. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0882> (date of access: 22.01.2025)
24. On rail passengers' rights and obligations (recast) : Regulation of 29.04.2021 no. 2021/782. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0782> (date of access: 19.01.2025)
25. Treaty on the Functioning of the European Union : Treaty of 05.03.1957 : as of 1 September 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT> (date of access: 06.02.2025)
26. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030 : COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS of 03.03.2021
27. Widdershoven R. Administrative Law of the European Union, its Member States and the United states / ed. by R. Seerden. 2nd ed. Cambridge-Portland-Anrwerpen : Interentis Ltd, 2012. 393 p

Stan M. Harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union in the field of protection the rights of persons with disabilities

The article analyzes the issue of harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union in the field of ensuring the rights of persons with disabilities. It is established that the harmonization of Ukrainian national legislation with EU legislation is one of the main conditions for achieving the strategic goal of Ukraine – accession to the European Union (compliance with the “Copenhagen Criteria”) and ensuring the rights of persons with disabilities, in particular persons with disabilities as a result of war for their reintegration and inclusion in full-fledged social life. The author reveals the issue of the correct use of the terms “adaptation”, “harmonization”, “approximation” and “harmonization”. It is defined that adaptation and approximation are components of the processes of approximation and harmonization. The hierarchy of EU legislation is analyzed, which consists of primary law (fundamental regulatory legal acts of the Union) and secondary law, as well as legal instruments of “soft power”, which, in particular, includes Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030, named Union of Equality. The types of regulatory legal acts (regulations, directives, decisions) whose norms are subject to implementation are determined, as well as the limits and methods of implementation of each of these types of documents, in particular the discretion of countries in the implementation of directives. Finally, the regulatory legal acts that form the basis of EU legislation in the field of protecting the rights of persons with disabilities are analyzed. They include Directive 2019/882 of April 17, 2019 on the accessibility requirements for products and services and Directive 2024/2841 of October 23, 2024 on the creation of a European Disability Card and a European Parking Card for persons with disabilities. Conclusions are drawn by author is based on the results of the study and a direction for further research is proposed on the issues of analyzing the legislation of Ukraine for the need to make amendments and additions to harmonize it with EU legislation.

Key words: persons with disabilities, harmonization, approximation, European Union, Copenhagen criteria, right, morality, European integration, persons with disabilities as a result of war.

УДК 343.9.024-027.543]-048.87

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.07>

Ткаченко В. В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

У статті розглядається актуальна проблема поширення транснаціональної злочинності в Україні та світі, що є серйозною загрозою як національній, так і міжнародній безпеці. Вона проявляється у таких формах, як торгівля людьми, наркотрафік, кіберзлочинність, відмивання коштів і корупція, проникаючи в державні структури та підриваючи соціальні цінності. Дослідження спрямоване на аналіз національного та міжнародного законодавства щодо протидії цьому явищу, зокрема ролі міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. У роботі охарактеризовано ознаки, притаманні транснаціональним злочинним організаціям. Автором виділено основні причини виникнення транснаціональної злочинності (демографічні, соціальні, економічні та правові). Сформовано власне визначення терміна «транснаціональна злочинність», під яким пропонуємо розуміти організовану групу чи злочинну організацію, які за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення умисного злочину, на території України чи за її межами, що створює загрозу національній та міжнародній безпеці. Проаналізовано меморандуми про спільну співпрацю України та іноземних держав (Бразилія, Чорногорія та Гватемала) щодо механізму обміну інформацією про вчинені кримінальні правопорушення, екстрадиції, навчання працівників правоохоронних органів тощо. Особлива увага приділена проблемам, які виникають у сфері протидії транснаціональній злочинності, такими є: недостатня координація між державами через різні правові системи, бюрократичні бар'єри (наприклад, вимога письмових запитів у меморандумах), відсутність єдиного механізму швидкого реагування на новітні форми злочинності. Окрему увагу, автор приділяє рекомендаціям щодо перспектив розвитку міжнародного співробітництва (створення спільних міжнародних органів з розслідування транснаціональних злочинів; удосконалення законодавства для ефективнішої екстрадиції та замороження активів). Стаття містить аналіз національного та міжнародного законодавства та рекомендації щодо протидії транснаціональній злочинності, що робить її актуальною в умовах сьогодення.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, міжнародне співробітництво, злочини, організована злочинність, протидія, правоохоронні органи.

В умовах сьогодення розвалюються принципи міжнародного співробітництва, що формувались століттями, верховенство сили витісняє верховенство права, злочинець стає кумиром, а герої гинуть у тюрмах, насильство стає буденністю соціуму. Одним з таких деструктивних явищ сучасного глобалізованого світу став процес стрімкої криміналізації суспільних взаємин, який в теперішній час набуває міжнародного масштабу у формі глобалізації злочинності, що спонукало утворення транснаціональних злочинних організацій.

Транснаціональна злочинність проникає в органи виконавчої та законодавчої влади, у правоохоронні та судові органи та поширює свої інтереси, посягаючи на цілий комплекс найбільш значущих особистісних, суспільних та культурних цінностей, таких як: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, економічна стабільність, порядок та публічна безпека тощо.

Профілактика та боротьба зі злочинністю є одним із пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва. Її розвиток та інтернаціоналізація зробили цю боротьбу однією з головних соціальних проблем і потребують співпраці держав у її протидії. Протягом століть людство досягло значного прогресу в різних сферах суспільного життя, але соціальний прогрес також є руйнівним, злочинним і небезпечним для більш сталого розвитку. Це, наприклад, тероризм, територіальна конфіскація суверенних держав, а також зростання економічної злочинності, легалізація доходів від злочинної діяльності, грошове шахрайство, поширена кіберзлочинність тощо.

Набуття національною злочинністю транснаціональних форм та утворення міжнародних злочинних організацій є глобальною тенденцією світового розвитку, що є серйозною загрозою національній та міжнародній безпеці.

Мета дослідження полягає у аналізі національного та міжнародного законодавства щодо проблем та перспектив здійснення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональної злочинності.

Питанням особливостей міжнародного співробітництва щодо протидії транснаціональній злочинності присвячені наукові доробки таких вчених, як: Г. Жаровська, І. Пшеничний, К. Дмитренко, Ю. Луценко та інші. Попри значну увагу та зацікавленість вчених до даної проблематики, не розроблено дієвих правових механізмів протидії транснаціональній злочинності.

М. Вербенський розглядає транснаціональну організовану злочинність як окремий вид організованої злочинності, що вирізняється структурною системою високоорганізованих злочинних угруповань, які провадять міжрегіональну або міжнародну злочинну діяльність з метою систематичного отримання найбільших прибутків і надприбутків, часто застосовуючи у своїх інтересах як державні структури, так й інститути громадянського суспільства [1, с. 83–88].

На думку І. Пшеничного, термін «транснаціональна організована злочинність» слід розуміти, як форму міжнародної діяльності організованих злочинних груп чи організацій з використанням різних методів, включно з примусовими, та заборонених товарів і послуг. Діяльність таких організованих злочинних груп чи організацій повинна виходити за межі однієї держави [2, с. 7].

На нашу думку, наведене визначення має загальний характер і не повністю розкриває специфіку досліджуваного питання.

Г. Жаровська зазначає характерні ознаки, які притаманні транснаціональним злочинним організаціям: 1) незаконні операції з переміщення матеріальних та нематеріальних ресурсів через державні кордони або ж переміщення осіб; 2) структурована система взаємозв'язків з іншими соціальними та державними інститутами, внутрішня субординація і внутрішній розподіл злочинних ролей; 3) використання у своїй діяльності інформаційних технологій, сучасних засобів транспорту та комунікації, до того ж, що транснаціональні злочинні організації не виключають зі свого арсеналу традиційні форми злочинної діяльності – вбивства, шантаж, корупцію тощо [3, с. 115].

У сучасних умовах, на думку О. Леляк, основними видами активності сучасних транснаціональних злочинних угруповань є кримінальна та економічна діяльність. До кримінальної варто віднести торгівлю наркотиками, контрабанду, незаконний обіг зброї, вимагання, торгівлю людьми, незаконну імміграцію, проституцію, тероризм тощо. До економічної – кіберзлочини, відмивання грошей, легалізацію грошових коштів (отриманих злочинним шляхом), імпорту товарів та/або сировини, що мають важливе значення для економіки [4].

Виділимо основні причини виникнення транснаціональної злочинності:

- демографічні (міграція населення, що пов'язана з міжнаціональними конфліктами, наявність стійких взаємозв'язків злочинних угруповань між країнами через формування стійких злочинних груп у результаті депортування та повернення на місця автохтонного проживання);
- соціальні (неналежні соціальні умови та несприятливе соціальне становище, соціальна нерівність та розшарування суспільства);
- економічні (високий рівень безробіття, зниження рівня життя населення);
- правові (відсутність чіткого нормативно-правового регулювання процесу протидії транснаціональній злочинності).

З огляду на проведений аналіз, сформуємо власне визначення терміна «транснаціональна злочинність», під яким пропонуємо розуміти організовану групу чи злочину організацію які за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення умисного злочину, на території України чи за її межами, що створює загрозу національній та міжнародній безпеці.

Згідно із статтею 542 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК України), міжнародне співробітництво передбачає здійснення обов'язкових дій для надання міжнародної правової підтримки. Це включає: вручення документів, проведення певних процесуальних операцій, екстрадицію осіб, котрі вчинили злочини, тимчасову передачу осіб, перейняття кримінального судочинства, передачу засуджених і виконання судових рішень [5].

Відповідно до Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права, Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, усі держави мають зобов'язання щодо підтримання та розширення взаємодії одна з одною. Ця співпраця має базуватися на цілях та принципах Статуту ООН, інших міжнародних правових документах та зобов'язаннях, які були взяті на себе.

Варто зазначити, що міжнародна спільнота почала реагувати на стрімке збільшення транснаціональної організованої злочинності із затримкою. Зокрема, лише на V Конгресі ООН з питань запобігання злочинності та поведження з правопорушниками, який проходив у Женеві у 1975 році, було вперше офіційно визнано, що злочинність, що ведеться як міжнародний бізнес, становить серйознішу небезпеку, ніж традиційні форми злочинності.

У 1995 році Організація Об'єднаних Націй виділила 18 різновидів транснаціональних злочинів, які організовуються та виконуються у понад одній країні, або ж наслідки яких безпосередньо чи опосередковано зачіпають більше ніж одну країну. Однак у національних законодавствах досі відсутнє чітке визначення цього явища, що призводить до розмивання границь між злочинами національного та міжнародного характеру [6].

Згідно, Закону України «Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності» [7] міжнародне співробітництво полягає: у обміні інформацією між державами-підписантами; допомога при розслідуванні кримінальних правопорушень; навчання та технічна підтримка під час розслідування. Зазначимо, що даний протокол є частиною Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності і відображає глобальні зусилля у боротьбі з нелегальною зброєю.

Розглянемо, ратифікований 04 лютого 2002 року «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності» [8], який є ключовим інструментом у боротьбі з торгівлею людьми на глобальному рівні. Він став основою для удосконалення законодавства України щодо захисту прав жінок та дітей, розвитку міжнародного співробітництва в питаннях запобігання та протидії торгівлі людьми. Цей Протокол підкреслює пріоритетність прав людини у протидії транснаціональній організованій злочинності.

Відповідно до ст. 561 КПК України на території нашої держави з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором.

Міжнародна правова допомога, передбачена КПК України, може надаватися у таких формах: виконання окремих процесуальних дій (допити, обшуки, експертизи); екстрадиція; тимчасова передача осіб для допиту або участі у процесі; передача засуджених для відбuvання покарання; виконання іноземних вироків та інші форми, передбачені міжнародними договорами України [5].

Однак, потрібно охарактеризувати інші міжнародні документи щодо співробітництва правоохоронних органів України та іноземних країн.

Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Федеративної Республіки Бразилія у боротьбі з транснаціональною злочинністю передбачає, двостороннє співробітництво в боротьбі з транснаціональною злочинністю, зокрема торгівлею людьми, контрабандою наркотиків та відмиванням доходів отриманих від злочинів, вчинених злочинцями та злочинними угрупованнями. В цьому Меморандумі висвітлені основні форми співробітництва, як: обмін інформацією щодо злочинців та транснаціональних злочинів; екстрадиція та правова допомога у розслідуванні кримінальних справ; безпосередній зв'язок між Офісом генерального прокурора та Генеральною прокуратурою Бразилії [9].

Слід звернути увагу, на Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом від 21.09.2006 року [10]. Цей документ передбачає двостороннє співробітництво в боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Співробітництво в межах цього Меморандуму здійснюється шляхом обміну інформацією і документами стосовно злочинів міжнародного характеру та причетних до них осіб. Сторони, які підписали цей документ повинні вживати всіх можливих заходів в межах їх повноважень, щоб сприяти ефективному і своєчасному виконанню клопотань про правову допомогу у кримінальних справах щодо транснаціональної злочинності. Потрібно зазначити, що всі запити щодо надання певної інформації повинні подаватись у письмовому вигляді, крім екстрених.

На нашу думку, це ускладнює процедуру обміну важливою інформацією, що негативно впливає на розслідування кримінальних правопорушень.

Проаналізуємо, Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Гватемала в боротьбі з транснаціональною злочинністю від 14.04.2010 року [11]. Цей документ був підписаний з метою встановлення та розвитку двостороннього співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю, зокрема: торгівлею людьми, контрабандою наркотиків, корупцією та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Сторони, які підписали меморандум розширюють професійні контакти і відносини між своїми співробітниками з метою вдосконалення форм співпраці, обміну досвідом та інформацією, зокрема, щодо правових систем, чинного законодавства, текстів законодавчих та інших нормативних актів, статистичних та аналітичних даних, повідомлень, що стосуються боротьби з транснаціональною злочинністю. Також співпрацюють з питань підготовки і підвищення кваліфікації прокурорсько-слідчих кадрів, наукового, методичного та інформаційного забезпечення цієї діяльності, направлення делегацій з навчальними візитами для обговорення питань, що представляють взаємний інтерес.

Цей документ посилює можливості обох країн у протидії глобальним загрозам, таким як наркоторгівля та корупція, і свідчить про розвиток міжнародного партнерства України у сфері правоохоронної діяльності.

Отже, сучасний світ стикається зі зростанням транснаціональної злочинності, яка набуває форми організованих міжнародних злочинних угруповань. Вона загрожує не лише національній безпеці окремих держав, але й стабільності міжнародного правопорядку. Проаналізувавши вище зазначене, виділимо основні проблеми щодо протидії транснаціональній злочинності, як: криміналізація суспільних відносин, проникнення злочинних елементів у владні структури, відсутність єдиного правового визначення транснаціональної злочинності в законодавстві України, недостатня координація між державами через різні правові системи, бюрократичні бар'єри (наприклад, вимога письмових запитів у меморандумах), відсутність єдиного механізму швидкого реагування на новітні форми злочинності.

Боротьба з транснаціональною злочинністю вимагає комплексного підходу, поєднання зусиль держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Україна, як активний учасник міжнародних угод, має продовжувати вдосконалювати власні механізми та розвивати партнерства для протидії глобальним загрозам. Виділимо певні рекомендації щодо перспективи розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності, як такі: створення спільних міжнародних органів з розслідування транснаціональних злочинів; удосконалення законодавства для ефективнішої екстрадиції та замороження активів; використання цифрових технологій для оперативного обміну даними тощо.

Отож, лише консолідовані дії міжнародної спільноти можуть ефективно протистояти транснаціональній злочинності та забезпечити безпеку суспільству.

Використана література:

1. Вербенський М.Г. Протидія транснаціональній організованій злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2006. № 2. С. 83–88.
2. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2000. 16 с.
3. Жаровська Г.П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 49–60.
4. Лесяк О.О. Етнічні злочинні угруповання в Україні: проблема протидії. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=boz_2011_24_24 (дата звернення: 07.04.2025)
5. Кримінальний процесуальний кодекс: Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.04.2025)
6. Міжнародні злочини. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія/гол. редкол.: І.М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=65159 (дата звернення: 08.04.2025)
7. Про приєднання України до Протоколу проти законного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 02.04.2013 р. № 159-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-18#Text> (дата звернення: 08.04.2025)
8. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 08.04.2025)
9. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Федеративної Республіки Бразилія від 14.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_015#Text (дата звернення: 09.04.2025)
10. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом від 21.09.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891_024#Text (дата звернення: 09.04.2025)
11. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Гватемала в боротьбі з транснаціональною злочинністю від 14.04.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320_005#Text (дата звернення: 09.04.2025)

References:

1. Verbensky M.H. (2006). Protydiia transnatsionalny orhanizovaniy zlochynnosti spetsializovanyimi pidrozdilamy orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: suchasni tendentsii [Counteraction to Transnational Organized Crime by Specialized Units of the Internal Affairs Agencies of Ukraine: Current Trends]. *Pravo i suspilstvo*. № 2. S. 83–88 [in Ukrainian].
2. Pshenychnyy I.V. (2000). Orhanizovana transnatsionalna zlochynnist i rol pravookhoronnykh orhaniv u protydii iy [Organized Transnational Crime and the Role of Law Enforcement in Combating It]: Avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. K., 16 s [in Ukrainian].
3. Zharovska H. (2018). Osnovni modeli transnatsionalnykh zlochynnykh orhanizatsiy [Basic models of transnational criminal organisations]. *Yurydychnyy chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1. S. 49–60 [in Ukrainian].
4. Leliak O.O. (2011) Etnichni zlochynni uhrupuvannia v Ukraini: problema protydii [Ethnic criminal groups in Ukraine: the problem of counteraction]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=boz_2011_24_24 [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks: Kodeks vid 13.04.2012 r. №4651-VI [Criminal Procedure Code: Code of 13.04.2012 №4651-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

6. 6. Dziuba I.M. ta in (2006). Mizhnarodni zlochyny [International crimes]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: elektronna versii. NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=65159 [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2013). Pro pryiednannia Ukrainy do Protokolu proty zakonnoho vyhotovlennia ta obihu vohnepalnoi zbroi, yii skladovykh chastyn i komponentiv, a takozh boieprypasiv do nei, yakyi dopovniuie Konventsiiu OON proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti. Zakon Ukrainy vid 02.04.2013 r. № 159-VII [On Ukraine's accession to the Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the UN Convention against Transnational Organised Crime: Law of Ukraine of 02.04.2013, №. 159-VII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-18#Text> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Protokol pro poperedzhennia i prypynennia torhivli liudmy, osoblyvo zhinkamy i ditmy, i pokarannia za nei, shcho dopovniuie Konventsiiu OON proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti vid 15.11.2000 r. [Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organised Crime of 15.11.2000]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2006). Memorandum pro spivrobitnytstvo mizh Heneralnoiu prokuraturoiu Ukrainy i Heneralnoiu prokuraturoiu Federatyvnoi Respubliky Brazyliia vid 14.12.2006 roku [Memorandum of Cooperation between the Prosecutor General's Office of Ukraine and the Prosecutor General's Office of the Federative Republic of Brazil of 14.12.2006]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_015#Text [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2006). Memorandum pro spivrobitnytstvo mizh Heneralnoiu prokuraturoiu Ukrainy i Prokuraturoiu Respubliky Chornohoriia u borotbi z transnatsionalnoiu zlochynnistiu ta vidmyvanniam dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom vid 21.09.2006 roku [Memorandum of Cooperation between the Prosecutor General's Office of Ukraine and the Prosecutor's Office of the Republic of Montenegro in the fight against transnational crime and money laundering of 21.09.2006]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891_024#Text [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Memorandum pro spivrobitnytstvo mizh Heneralnoiu prokuraturoiu Ukrainy ta Prokuraturoiu Respubliky Hvatemala v borotbi z transnatsionalnoiu zlochynnistiu vid 14.04.2010 roku [Memorandum of Cooperation between the Prosecutor General's Office of Ukraine and the Prosecutor's Office of the Republic of Guatemala in the fight against transnational crime of 14.04.2010]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320_005#Text [in Ukrainian].

Tkachenko V. International cooperation in the fight against transnational crime

The article examines the urgent problem of the spread of transnational crime in Ukraine and the world, which is a serious threat to both national and international security. It manifests itself in such forms as human trafficking, drug trafficking, cybercrime, money laundering and corruption, penetrating government structures and undermining social values. The study is aimed at analyzing national and international legislation on combating this phenomenon, in particular, the role of international cooperation in the fight against transnational crime. The article characterizes the features inherent in transnational criminal organizations. The author identifies the main causes of transnational crime (demographic, social, economic and legal). The author formulates his own definition of the term "transnational crime", which is an organized group or criminal organization which, by prior conspiracy, have organized for joint activities with the aim of directly committing an intentional crime, either on the territory of Ukraine or abroad, which poses a threat to national and international security. The author analyzes the memoranda of cooperation between Ukraine and foreign countries (Brazil, Montenegro and Guatemala) on the mechanism of information exchange on criminal offenses, extradition, training of law enforcement officers, etc. Particular attention is paid to the problems that arise in the field of combating transnational crime, such as: insufficient coordination between states due to different legal systems, bureaucratic barriers (for example, the requirement of written requests in memoranda), lack of a single mechanism for rapid response to the latest forms of crime. The author pays special attention to recommendations on the prospects for the development of international cooperation (creation of joint international bodies for the investigation of transnational crimes; improvement of legislation for more effective extradition and freezing of assets). The article contains an analysis of national and international legislation and recommendations for combating transnational crime, which makes it relevant in today's context.

Key words: transnational crime, international cooperation, crimes, organized crime, counteraction, law enforcement agencies.

НАШІ АВТОРИ

БЛОХІН
ІГОР ВІКТОРОВИЧ

аспірант кафедри політичних наук, Навчально-науковий інститут права та політології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
i.blokhin2017@gmail.com

БОЙЧУК
ПАВЛО МИХАЙЛОВИЧ

аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Навчально-науковий інститут права та політології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
p.m.boichuk@udu.edu.ua

ГОРІНОВ
ПАВЛО ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент, директор, Навчально-науковий інститут права та політології, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова
p.v.gorinov@udu.edu.ua

КОЛОМОЄЦЬ
КАРИНА СЕРГІЙВНА

аспірантка кафедри міжнародного і європейського права, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
kolomoiets.karyna@gmail.com

ПОЛТОРАКОВ
ОЛЕКСІЙ ЮРІЙОВИЧ

кандидат політичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник, Національна академія внутрішніх справ
poltorakov@ukr.net

РОМАНЮК
ГАННА ОЛЕГІВНА

аспірантка кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ
anna.o.romaniuk@gmail.com

СТАН
МИРОН РОСТИСЛАВОВИЧ

аспірант кафедри теорії та історії держави і права, Навчально-науковий інститут права та політології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
m.r.stan@npu.edu.ua

ТКАЧЕНКО
ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права, Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Valentyna_Tkachenko@ukr.net

OUR AUTHORS

- BLOKHIN IHOR Postgraduate Student at the Department of Political Science, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
i.blokhin2017@gmail.com
- BOICHUK PAVLO PhD student at the Department of Jurisprudence and Branch Legal Disciplines, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
p.m.boichuk@udu.edu.ua
- GORINOV PAVLO Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Director, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science, Professor at the Department of Jurisprudence and Sectoral Legal Disciplines, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
p.v.gorinov@udu.edu.ua
- KOLOMOIETS KARYNA PhD student at the Department of International and European Law, V. N. Karazin Kharkiv National University
kolomoiets.karyna@gmail.com
- POLTORAKOV OLEKSII PhD in Political Science, Senior Researcher, Senior Researcher, National Academy of Internal Affairs
poltorakov@ukr.net
- ROMANIUK HANNA Postgraduate student at the Department of Constitutional Law and Human Rights, National Academy of Internal Affairs
anna.o.romaniuk@gmail.com
- STAN MYRON Postgraduate student at the Department of Theory and History of State and Law, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
m.r.stan@npu.edu.ua
- TKACHENKO VALENTYNA Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at Department Criminal Legal Politics and Criminal Law, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Valentyna_Tkachenko@ukr.net

ЗМІСТ

Бойчук П. М.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ.....3

Горінов П. В., Блохін І. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОЦЕДУРИ
В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....9

Коломоєць К. С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА КОРИСТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ
НАУКОВОГО ПРОГРЕСУ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ
В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....15

Полтораков О. Ю.

«ВАРТІСТЬ ЖИТТЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ
(АКСІОЛОГІЧНА АРТИКУЛЯЦІЯ).....23

Романюк Г. О.

РЕГУЛЯТОРНА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ:
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....30

Стан М. Р.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....36

Ткаченко В. В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ
З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....45

НАШІ АВТОРИ.....51

CONTENT

Boichuk P.

CONCEPTS AND SIGNS OF FINANCIAL AND LEGAL RELATIONS
IN THE FIELD OF URBAN PLANNING3

Gorinov P., Blokhin I.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROCEDURES
IN THE PUBLIC PROCUREMENT SYSTEM.....9

Kolomoiets K.

ENSURING THE RIGHT TO ENJOY THE BENEFITS
OF SCIENTIFIC PROGRESS AND ITS APPLICATIONS
WITHIN THE EUROPEAN UNION.....15

Poltorakov O.

“THE VALUE OF LIFE” AS A PHILOSOPHICAL AND LEGAL CONCEPT
(AXIOLOGICAL ARTICULATION).....23

Romaniuk H.

THE REGULATORY ROLE OF THE NATIONAL BANK
OF UKRAINE IN THE NON-BANKING FINANCIAL SERVICES MARKET:
A LEGAL PERSPECTIVE.....30

Stan M.

HARMONIZATION OF UKRAINIAN LEGISLATION WITH THE LEGISLATION
OF THE EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF PROTECTION THE RIGHTS
OF PERSONS WITH DISABILITIES.....36

Tkachenko V.

INTERNATIONAL COOPERATION
IN THE FIGHT AGAINST TRANSNATIONAL CRIME.....45

OUR AUTHORS.....51

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Серія 18. Право

Випуск 45

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку 04.03.2025.

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 5,19.

Замов. № 0725/549. Наклад 300 прим.

Віддруковано з оригіналів

Видавничий дім «Гельветика»

73021, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.